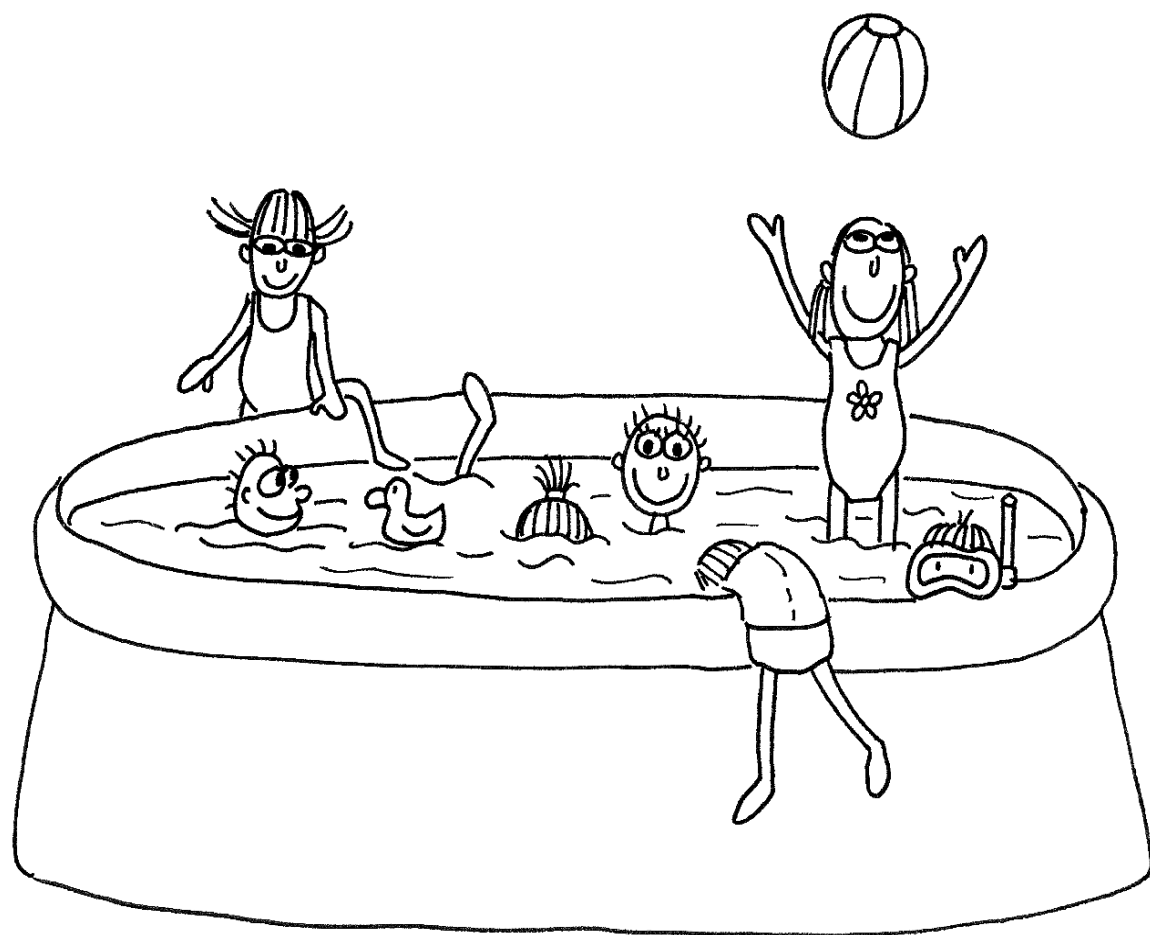

Multikulturní výchova v mateřské škole

Materiál byl vytvořen pro seminář Jablonec a Liberec 2010 v rámci projektu
Příprava na multikulturní výchovu pro učitele a učitelky v MŠ
s pomocí internetových zdrojů a uvedené literatury

Co je multikultura a její kořeny

Multikulturalismus: Je pojem, který má mnoho možných výkladů. Obvykle popisuje stav, kdy na jednom území žijí lidé z různých kulturních prostředí a dává možnost poznat, jak se lidé na daném území cítí.

Kulturní změna: Setkávání dvou různých kultur je zapříčiněno vztahy členů obou kultur. Lidé od sebe navzájem přejímají určité kulturní vzorce, které se jim zdají být efektivní, které případně i z donucení musí udržovat. Setkávání jedinců různých kultur podněcuje kulturní změnu. Hovoříme-li o zániku určitých civilizací, ve skutečnosti často hovoříme o zániku hlavní mocenské úlohy těchto civilizací. Jejich kulturní dědictví často ovlivňovalo „nové příchozí“ kultury ještě velmi dlouhou dobu. V některých případech i dodnes.

Stejnorodost /různorodost kultury: Často se vedou diskuze o tom, zda je dobré či špatné vytvářet stejnorodé či různorodé skupiny (resp. kultury). Příkladem může být diskuze o tom, zda zakládat speciální třídy pro nadané žáky, nebo speciální třídy pro romské děti apod. Je dobré, aby v jedné zemi žili příslušníci různých kultur? Všude je třeba hledat nějaké hranice. My sami se můžeme stát někdy cizincem. Dokážeme se vžít do situace těch, kteří přijíždějí do ČR z ciziny? Jestliže otevřeně přijímáme jako stát příchozí migranty, jsme schopni a připraveni hrát opravdu roli hostitele? Jsou oni připraveni hrát roli hosta? Chceme, aby se z hostů stali našinci? Za jakých okolností? Chtějí se oni stát našinci, nebo se chtějí vrátit zpátky do své rodné země? Jestliže si neodpovíme na předchozí otázky, jen těžko se budeme moci zapojit do dialogu tak, abychom z něj udělali přínosnou debatu, a ne nekonečnou hádku. Někdo by řekl: Určitá míra různorodosti je nutná k přežití.

Příslušníci různých kultur se setkávali od nepaměti, přejímali od sebe části slovní zásoby, zvyky, správní systémy apod., spojovali se, obchodovali spolu, bojovali proti sobě. Již Herodótovy Dějiny, Milion Marca Pola i Cesta do říše Velikého Chána Bratra Oldřicha popisují Evropanům neznámé civilizace. Uvedené autory můžeme označit za předchůdce dnešních odborníků zabývajících se studiem různých kultur. Lidé, kteří procestovali různými kulturami, kteří tam pracují, kteří jednají s jejich příslušníky, kteří uzavřeli interkulturní sňatek, na vlastní kůži pociťují, jak jsou konkrétní poznatky o kulturách třeba. V posledních letech spolu s postupující globalizací na nás stále více doléhá potřeba diskutovat o problematice setkávání různých kultur resp. civilizací.

Česká republika (a dříve Československo, Československá socialistická republika a Československá federativní republika) velmi zajímavou zkušenost. Když bylo v roce 1918 Československo založeno, jednalo se vlastně o zemi kulturně velmi smíšenou. Jednou z možných reakcí na tento smíšený charakter bylo již samotné vytvoření Československa (jako využití možnosti posílit slovanskou kulturní entitu) s novou – československou národností a československým jazykem. Toto česko-slovenské spojení přineslo však i česko-slovenské tenze, které měly vyústit v odtržení v roce 1939 a pak ke konečnému rozchodu v roce 1993. Velkým problémem od samého vzniku Československa byla německá menšina čítající v té době dobré 3 000 000 obyvatel. Kromě menšiny německé se zde nacházely i další skupiny, jako byli Rusíni, Maďaři, Židé, Poláci a další.

Prvorepublikové Československo bylo budováno na tzv. principu národního státu. Nově vzniklý stát byl definován národním principem, jak sděloval např. premiér Kramář v parlamentu v roce 1920 (Klimek, 2000; s. 147): „Chceme, aby tento stát byl náš, byl československý a aby každý příslušník národa československého zejména všichni ti, kteří musí žít v prostředí německém, aby cítili, že jsou příslušníky státního národa“.

Hlavně v prvních letech po vzniku nového státu se objevovala velká řada napětí mezi jednotlivými skupinami, např. v roce 1922 publikoval pražský magistrát vyhlášku, že v pražských restauracích jsou zakázány německé a cikánské písně (Klimek, 2000). Československo bylo v předválečných letech jednou z posledních evropských zemí ochotných přijímat uprchlíky – demokratické Němce – utíkající před Hitlerem (Jesenská, 1997). Po šestiletém válečném běsnění vyvstala opět potřeba vyřešit otázku soužití jednotlivých skupin. Z českého hlediska je zajímavý fakt, že o poválečném uspořádání na našem území bylo rozhodnuto již v roce 1943, kdy prezident Beneš podepsal smlouvu s Molotovem a Stalinem. Sověti slíbili podporu pro poválečné vyhnání Němců výměnou za přijetí politické kontroly v poválečném Československu. Jedním z důsledků této smlouvy bylo i nastolení socialismu v roce 1948.

Po válce nastalo období etnického čištění našeho regionu. Vyhnání Němců probíhalo ve dvou fázích – divoký odsun organizovaný bandami národních gard vystřídal organizovaný odsun Němců z pohraničních území. Odsunuto bylo na 3 000 000 obyvatel (Bauer, 1995), během odsunu zemřelo násilnou smrtí mezi 15 – 30 000 obyvatel.

V situaci nové politické orientace po roce 1948 a etnicky vyčištěné země nebylo v dalších desetiletí příliš možností, jak se setkat s jedinci z jiných kulturních prostředí. Jen v 50. letech přišla do Československé socialistické republiky vlna asi 12 000 řeckých uprchlíků, převážně komunistů prchajících za občanské války. V 70. a 80. letech pak přicházely skupinky pracovníků a studentů z jiných zemí socialistického bloku (Kubánci, Vietnamci atd.).

Po roce 1989 se celková situace z hlediska soužití různých kulturních skupin radikálně změnila. Hranice se otevřely, lidé mohli začít snadněji cestovat, učit se jazyky, studovat v zahraničí. Přesto mělo národní pojetí státu ještě jednu dohru – a totiž rozdělení Československé federativní republiky na Českou republiku a Slovenskou republiku v roce 1993. Tímto okamžikem definitivně skončila cesta od multikulturní společnosti k monokulturní. Tento monokulturní pozůstatek předchozího mnohokulturního státu se začal postupně otevírat a nyní stojíme v situaci, kdy svůj postoj k multikulturnímu soužití (nebo chcete-li soužití jedinců a skupin z různých kulturních prostředí) musíme opět hledat. Otázka je, jak se s ním vypořádáme.

Z hlediska dnešní skladby obyvatelstva můžeme říci, že se v České republice kromě majoritní populace vyskytují tzv. „tradiční“ menšiny – tedy ty, které jsou na našem území již delší dobu, a pak nové menšiny, které začaly přicházet až po roce 1989. Mezi ty „tradiční“ patří např. Němci, Slováci, Poláci, Maďaři, Slovinci nebo Ukrajinci. Tyto skupiny jsou řazeny do kategorie tzv. národnostních menšin a oproti nově přichozím mají např. právo na vzdělávání dětí v jejich mateřštině při dodržení určitých počtů. Nové menšiny, které jsou nazývány etnickými menšinami, pak taková privilegia nemají.

Bližší přehled o struktuře a počtu lidí patřících mezi etnické nebo národnostní menšiny lze získat na stránkách Českého statistického úřadu pod heslem „cizinci“. Při porovnání počtu cizinců z hlediska ostatních evropských států je nutno podotknout, že v České republice je cizinců zatím skutečně jen velmi málo a podle Prudkého (2005) patří Česká republika ještě stále mezi nejvíce homogenní země v Evropě. Přesto, že cizinců je v České republice stále ještě jen velmi malé množství (okolo 2 % populace), jsou vztahy k nim velmi složité. Ač téměř 61 % populace hodnotí své vztahy k cizincům jako pozitivní, tvrdí již 66 %, že cizinci způsobují nárůst zločinnosti a berou práci místním (41 %). 55,2 % obyvatel by si přálo, aby zde nežili Romové, 52,4 % osob říká to samé o Albáncích, 55 % o Afgáncích, za kterými následuje přání nesdílet zemi s Vietnamci, Rumuny a Ukrajinci (Prudký, 2005).

Podle výsledků výzkumu od Nedomové (1997) se zdá, že jedním z důvodů tohoto vnímání je doznívání nebo přetrvávání národního pojetí státu. Otázkou totiž je, kdo je vnímán jako Čech a kdo jako cizinec. Podle Nedomové se zdá, že opravdovým Čechem je jen ten, kdo se narodil dvěma českým rodičům a má tedy jak české občanství, tak českou národnost. Další možnou příčinou je doznívání post-totalitního režimu. Česká – stále ještě téměř homogenní společnost – má zkrátka obavu z jinakosti, se kterou začíná být konfrontována. Co ale s multikulturalismem?

Ten může být chápán na několika úrovních. Jednak je to osobní fenomén. Někteří lidé mohou žít v prostředí, kde se prolínají různé kultury, získávají tak multikulturní životní zkušenosti, dokáží komunikovat a jednat v prostředí více kultur. Multikulturalismus může být chápán rovněž i jako politický názor či cíl nebo jako oblast vzdělávání.

Na fenomén multikulturalismu je možné nahlédnout také z velmi praktické perspektivy dnešního světa. Vzhledem k tomu, že cestování, stěhování ze země do země, smíšené rodiny stejně jako fenomén migrace, nadnárodní koncerny a zkrátka celý globalizovaný svět jsou již dnes daností, nemůžeme se vyhnout tomu, že musíme hledat způsoby, jak spolu soužít. Pokud bychom neměli tuto odvalu, bylo by dobré zavřít se doma, nenakupovat v supermarketech, nejezdit na studia do ciziny a navíc se pokusit přesvědčit všechny ostatní země, aby se pokusily o totéž.

V případě, že se nám tenhle nápad zdá naivní, je zkrátka nezbytné hledat formy, jak multikulturní soužití v jeho deskriptivní i normativní podobě zajistit. Taková ochota má jednu premisu – a totiž připustit, že setkávání s jedinci z jiných kulturních prostředí přináší změny na obou stranách. Takové soužití je totiž dynamickou otázkou hledání nových a neotřelých cest.

Příběh:

Rozdělená vesnice

Slovensko-ukrajinská hranice v roce 1946. Hranice měla po dlouhých vyjednáváních vést prostředkem vesnice, což se stalo de facto ze dne na den, z hodiny na hodinu. Šestiletý kluk šel s babičkou do kostela na druhou stranu vesnice, uprostřed stál tehdy policajt a počítal je, že prý aby věděl, kolik lidí má pak pustit zpátky. Když se ale chtěli po kostele vrátit, už měli problém – prý už šedesát lidí prošlo, a tak je málem nepustili. Babička strážníka ještě umluvila. Osmiletá holčička, která šla na návštěvu k babičce, už ale tolik štěstí neměla, tu už zpátky k rodičům zkrátka nepustili.

Když chtěli obyvatelé po dobu dalších 60 let přejít hranici, aby viděli své sousedy a příbuzné, museli ujet 39 km k nejbližšímu hraničnímu přechodu a na druhé straně to samé zase do vesnice, a pak celé zpátky. Slovenští občané to měli ještě komplikované vízovou povinností. O vízum si museli požádat v Prešově, který byl 140 km daleko, a pro vízum si také museli dojet. Kvůli návštěvě v domě vzdáleném 100 m museli tedy obyvatelé vesnice urazit cca 400 km.

Česko-německé vztahy

Po II. světové válce byla převážná část německé menšiny donucena vystěhovat se z obnovené Československé republiky. Oficiální důvody uváděly tento krok jako trest za to, že čeští Němci v r. 1938 zradili Československo. Navíc československá vláda pod vedením prezidenta Beneše argumentovala tím, že s tak početnou menšinou nemůže existovat stabilní a bezpečný stát v srdci Evropy. Vláda k vystěhování 2,5 mil. českých Němců použila speciální termín „odsun,“ který se na české straně používá dodnes. Na straně odsunutých Němců se mluví o vyhnání (Vertreibung), aby se zdůraznilo bezpráví toho, že ztratili svůj domov.

V 90. letech v souvislosti s válkou v bývalé Jugoslávii se objevil termín „etnická čistka“ pro násilný akt vystěhování části obyvatelstva kvůli národnosti. V mezinárodní literatuře se od té doby odkazuje na odsun/vyhnání jako na etnickou čistku z důvodu, že kritérium pro vystěhování nebyla osobní vina, nýbrž etnická příslušnost.

V tomto článku je spíše použit termín „vysídlení“ z důvodu, že nejlépe vystihuje podstatu události, tj. vynucené vystěhování. V první fázi – zhruba do srpna 1945 – se jednalo o akt provázaný otevřeným násilím. Oddíly, které se představily jako partyzánské (pod kompetencí KSČ), vyhnaly lidi ze svých domovů bez dalších příprav, shromáždily je ve velmi provizorních podmínkách a transportovaly je nelidským způsobem přes hranice. Během tzv. „divokého odsunu“ padla většina obětí, které uvádí českoněmecká komise historiků (20.000 až 30.000). Byly spáchány i masové vraždy (např. Postoloprty, Ústí nad Labem). Druhá, organizovaná fáze, začala po spojenecké konferenci v Postupimi, která podmínila svou akceptaci vysídlení humánním zacházením s vysídlovanými. Tato fáze trvala do listopadu r. 1946. Z přibližně 3 milionové menšiny zůstalo v Československu na 200.000 osob, často z důvodu nepostradatelnosti v podnicích nebo kvůli smíšenému manželství. Někteří tzv. antifašisté z řad sudetských Němců mohli zůstat, ale většina si zvolila taktéž odchod z Československa. Legislativní stránky vysídlení jsou upraveny v dekrettech prezidenta republiky, tzv. Benešových dekrettech.

Žid, židovství

Definice „židovství“ a otázka „Kdo je Žid?“ jsou značně problematické a nevyjasněné. A to hlavně proto, že nejsou jasně odděleny náboženské a národnostní aspekty židovství a existuje mnoho jeho různých pojetí. Židovství tak může být chápáno buď jako náboženství (judaismus), nebo jako národnost, případně i jako kultura. Je možné je ale chápat i jako všechny tyto skutečnosti dohromady. Méně zbožní Židé ho chápou především jako národnost a kulturu. Pro zbožné Židy splývá náboženství a národnost v jedno, neboť podle Tóry jsou tyto kategorie zaměnitelné.

Košer: Od rituální způsobilosti potravin „kašrut“ je odvozeno adjektivum „košer“. Pravidla kašrutu jsou velmi složitá a představují prakticky celou nauku. Ve stručnosti: košer nejsou ty pokrmy, které jsou uvedeny v Bibli jako nečisté – vepří, velbloudi, koně, osli, tlustokožci, draví ptáci, žraloci, vyloučeny jsou ryby bez šupin – rejnoci, jeseteři (a kaviár), plazi, obojživelníci, měkkýši, koryši a další živočichové. Velmi přísný je zákaz používání a konzumace zvířecí krve a je předepsána metoda rituální porážky (šechita). Není také možné jíst masitou a mléčnou stravu dohromady (proto izraelské pobočky řetězce McDonald's neprodávají cheeseburgery) atd. Speciální pravidla platí i pro svátek Pesach a existují různé další zvláštní pravidla (např. košer pareve, glatt košer). Košer je též kuchyně i domov a přeneseně se tohoto adjektiva používá i pro jiné věci (košer jsou i prostředky na umývání WC atd.). Vedle ideologických aspektů kašrutu se široce zdůrazňují jeho výchovné důsledky a je chápán jako neustálá připomínka židovství. V přeneseném významu je termín „košer“ často používán i Nežidy.

Historie

Historie vzájemných vztahů mezi Čechy a dalšími národy žijícími na našem území na straně jedné a Židy na straně druhé je velice rozmanitá. Vyznačuje se jak obdobími a událostmi pozitivními (rudolfínská doba, První československá republika, současnost), tak i velmi negativními (středověké pogromy a vyhánění Židů, obviňování z rituálních vražd, novodobý antisemitismus).

První písemné doklady o židovském osídlení na našem území pocházejí z 10. století, avšak kontakty s naším územím měli židovští kupci údajně již v dobách římských. Počáteční svobodný statut zdejších židovských obyvatel byl později často střídán útlakem a pogromy, kdy se Židé stávali často terčem křesťanského antisemitismu i nejhrůznějších nařčení. Na straně druhé se v obdobích silné královské moci Židé těšili četným privilegiím panovníků; úpadek královské moci (např. v období pohusitském) se zase vyznačoval vypovídáním Židů z měst. V období renesance zaznamenaly židovské obce nebyvalý rozkvět, ale opravdový zlom v jejich postavení nastal až v období osvícenství, jehož reformy otevřely cestu rovnoprávnému postavení židovského obyvatelstva s obyvatelstvem křesťanským. Židé se poprvé v evropské společnosti těšili úplné rovnoprávnosti před zákonem, postupně se jim otvíraly školy, univerzity i profese. Francouzská revoluce a emancipace byly rovněž podnětem k názorovému štěpení uvnitř židovství na liberalismus, konzervativismus, izolacionismus, asimilaci atd. I u nás se projevil sionismus – židovská odpověď na evropský nacionalismus a antisemitismus druhé poloviny 19. století (u nás jeho zřejmě nejvýznamnějším projevem byla „hilsneriáda“ a snaha po založení židovské domoviny či státu, kde by byli Židé chráněni před antisemitismem). Všechny společenské a politické proměny, které s sebou přineslo 18. a 19. století, se projeví i na našem území vznikem nejhrůznějších židovských spolků, hnutí i politických stran.

První československá republika

Pro prvorepublikové Československo byly (i přes jeho nedokonalou menšinovou politiku) charakteristické víceméně pozitivní vztahy mezi Židy a ostatními jeho občany. I přes demokratické ovzduší První republiky docházelo i v tomto období k určitým projevům antisemitismu. A to buď v souvislosti se sepětím židovské kultury s kulturou německou, či naopak ze strany různých fašizujících uskupení z důvodů nacionálně rasových. Svou roli sehrál i zmiňovaný křesťanský antisemitismus. Lze ovšem konstatovat, že v meziválečném Československu se objevovalo daleko méně antisemitismu, než v jakékoli jiné zemi střední Evropy.

Druhá světová válka a důsledky holocaustu

Během druhé světové války došlo, podobně jako ve větší části Evropy, k největší židovské tragédii v dějinách. V průběhu holocaustu tak bylo povražděna větší část Židů z území prvorepublikového Československa (na kterém před válkou žilo kolem 350 000 Židů). V průběhu války bylo zničeno 153 židovských obcí a pro svůj židovský původ bylo zavražděno přibližně 270–280 000 lidí (celkově zahynulo 345 000 občanů předválečného Československa). Řada z nich byla deportována do vyhlazovacích táborů na území dnešního Polska. Mnozí z nich předtím prošli koncentračním táborem Terezín. Je hořkou ironií, že poválečným odsunem Němců z Československa byli podruhé zasaženi také mnozí Židé, a to často jen proto, že mluvili německy. Jsou zdokumentovány případy, kdy byli lidé odsunuti bezprostředně po návratu z koncentračních táborů.

Po válce zůstalo na československém území asi 25 000 Židů (Československo přišlo po válce o území Podkarpatské Rusi, kde žily největší židovské komunity – většina z nich však byla rovněž povražděna, část přeživších byla repatriována do poválečného Československa).

Řada přeživších československých Židů využila po válce možnosti odcestovat do formujícího se Izraele (do r. 1948 britský mandát Palestina). Z předválečného židovského obyvatelstva tak zbyl na československém území pouze zlomek (14-18 tisíc lidí).

Po druhé světové válce podporovalo Československo velmi účinně vznik státu Izrael. Československá vláda (již komunistická) uznala nezávislost Izraele pět dnů po jeho vzniku a navázala diplomatické styky. Jeden z často zmiňovaných mezníků vztahu mezi Československem a Izraelem je ten, že se ČSR významnou měrou podílela na dodávkách zbraní nově vzniklému židovskému státu, a to v době jeho silné mezinárodní izolace během první izraelsko-arabské války v letech 1948–49. Tato pomoc (pro Izrael v té době nesmírně důležitá) byla poskytnuta se souhlasem Sovětského svazu, který vznik Izraele podpořil jako protiváhu prozápadních arabských režimů. Jakmile se však ukázalo, že se Izrael přiklání k Západu a nevydá se tak cestou „lidových demokracií“, SSSR i celý východní blok své postoje k židovskému státu podstatně přehodnotily. Paradoxní je, že vrcholný komunista Rudolf Slánský, odsouzený později jako zrádce a agent sionismu, byl údajně proti prodeji zbraní a poskytnutí výcviku Izraeli.

Soudní procesy se Slánským se staly prvními otevřeně protisionistickými a antisemitskými procesy ve státech komunistického bloku

Současnost

Zásadní přelom však v postoji státu vůči Židům (a Izraeli) přinesl až 17. listopad 1989. Diplomatie vztahy na úrovni velvyslanectví byly opětovně navázány už v roce 1990. Československo se tak po Maďarsku stalo druhou postkomunistickou zemí, která s Izraelem obnovila diplomatické vztahy. Současné vztahy mezi Izraelem a Českou republikou označují obě strany za dobré (již od roku 1996 platí např. bezvízový styk mezi oběma zeměmi) a v oblasti politiky Izrael označuje Českou republiku jako jeden z nejspřízněnějších států v Evropě.

Po počáteční vlně euforie po listopadu 1989 však přišly velmi brzy na řadu obtíže spojené s navracením židovského majetku, který byl odcizen nacisty během druhé světové války a v průběhu komunistického režimu. V postkomunistickém legislativním chaosu však i částečná náprava majetkových křivd proběhla velmi zdoluhavě a některé restituční nároky nejsou vyřešeny dodnes. To se stalo terčem kritiky ze strany zástupců židovských obcí i mezinárodních organizací, zabývajících se restituční problematikou, tak i Izraelem samotným.

V České republice se hlásí k židovství přibližně 4000 lidí (zároveň však je velmi pravděpodobné, že zde žije ještě mnoho dalších lidí s židovskými kořeny, kteří se však k židovství nehlásí). Oživení židovského kulturního a náboženského života v České republice je dvacet let po 17. listopadu 1989 velmi výrazné. Židovské obce u nás (z nichž je největší pražská) jsou velmi aktivní v mnoha ohledech – obnova židovských památek, muzeí a expozicí, připomínky holocaustu, vzdělávací a kulturní akce atd. Na občanské a neoficiální úrovni českých Židů a sympatizantů Izraele také existuje velmi široké spektrum kontaktů s Izraelem, což je hlavně dáno skutečností, že v Izraeli žije mnoho lidí spjatých svým původem s Československem, případně Českou republikou. Navíc do Izraele stále odcházejí čeští občané, kteří využívají izraelského Zákona o návratu.

Co je to Islám?

Šaríja (arab. „cesta k prameni“) je arabský termín pro islámské právo. Je to soubor Bohem (*Alláhem*) zjevených nařízeních obsažených v Koránu, hadísech (souborech výroků, činů a postojů proroka Mohameda a prvních stoupců islámu) právních tradicích a v muslimské právní vědě (*fikhu*). Šaríja se zabývá všemi podstatnými problémy lidského života, přes rodinné právo, sexualitu a sociální záležitosti až po obchod a politiku. V sunnitském islámu jsou čtyři základní právní školy (*madhaby*) – *hanáfíjská*, *hanbalovská*, *málíkovská* a *šáfí'ijovská*. V ší'itském islámu je dominantní *dža'faríjovská* škola. Šaríja obsahuje některé kontroverzní otázky (např. odpadlictví od islámu). Je to však v první řadě otázka jejího výkladu, který může být stejně jako v případě ostatních náboženských textů umírněný, moderní či naopak doslovný, fundamentalistický až militantní.

Islám jako způsob duchovního života

Podstatu islámu vyjadřuje samo toto slovo: „islám“ znamená „odevzdání se (Bohu)“ či „podřízení se (Bohu)“. Tento výraz tak odkazuje k životu v souladu s vůlí svrchovaného Boha. Odevzdaný a poslušný člověk je „muslimem“. Odevzdání se Bohu přináší mír i spásu. Oba tyto významy vyjadřuje jedno slovo, „salám“ (možná známe pozdrav „as-salámu alajkum“, tedy „mír s vámi“).

Život v poslušnosti Bohu a v souladu s jeho vůlí je muslimy chápán jako něco zcela přirozeného. Bůh určil způsob života člověka již prvnímu z lidí, Adamovi, a pak s lidmi jednal prostřednictvím svých proroků. Lidé ovšem navzdory prorokům, jakými byli např. Abraham (arab. Ibráhím), Mojžíš (Músá), David (Dáúd), Jan Křtitel (Jahjá) nebo Ježíš (Ísá), Boží vůli zatemňovali, a tak Bůh prostřednictvím anděla Gabriela (Džibríla) oslovil zbožného Mohammeda (asi 570-632), jenž je považován za posledního z proroků a jejich dovršitele, tedy za „pečeť proroků“. Na základě těchto zjevení byl lidem dán Korán, definitivní a věčně existující Boží slovo, které lidé nemohou pokazit.

Podobně jako islám existuje už od stvoření, mnoho muslimů též věří, že všichni lidé se narodili v podřízenosti Bohu, tedy jako muslimové. A podobně jako lidstvo pravou víru kazilo, někteří z narozených nejsou svými rodiči podle vůle Boha vychováni.

I v životě v podřízenosti Bohu se muslim samozřejmě musí rozhodovat. Správnou cestu mu ukazuje šarí'a, soubor Bohem zjevených předpisů. Je to propracovaný systém právně-náboženských a etických norem prostupující celým životem muslima od narození až po smrt (stanovuje tak normy lidského chování od rodinného práva, sexuality, obchodování až po trestní právo, ve kterém jsou některé tresty velmi přísné, ale zdaleka ne vždy a v každé muslimské zemi dochází k jejich uplatňování). Předpisy šaríje vyplývají z Koránu a tradice, již tvoří sbírky Mohammedových výroků

a činů.

Oblast vztahu muslima k Bohu je vymezena pěti hlavními okruhy povinností, tzv. sloupy (nebo pilíři) víry. Denními povinnostmi jsou vyznávání víry a modlitby. Vyznání víry (tzv. šaháda) je nejen obsaženo v modlitbách (arab. salát), ale na jeho základě je člověk považován za muslima a má být i jeho základním životním postojem. Zní: „Vyznávám, že není božstva kromě Boha a Mohammed je posel Boží.“ Další tři sloupy tvoří charita (zakát), odevzdávána pro potřeby chudých zpravidla jednou ročně, půst (saum), dodržovaný po dobu celého lunárního měsíce ramadánu od východu do západu slunce, a pouť do Mekky (hadždž), již má každý muslim i muslimka vykonat nejméně jednou za život. Kromě pěti sloupů víry se ale zbožného života muslima dotýká řada jiných předpisů, např. jídelních (zákaz nečistých pokrmů a alkoholu) – potrava musí být halál (podobně jako u Židů košer). Někteří muslimové řadí mezi sloupy víry i džihád, tedy úsilí ve prospěch islámu, a to jak úsilí osobní, tak kolektivní. Džihád je možné rozumět různě: jako usilování o vlastní poslušnost a zbožnost, jako práci pro muslimskou obec, jako šíření islámské věrouky i jako ozbrojenému zápasu na obranu islámu.

Centry místních společenství muslimů jsou mešity. Zatímco většinu modliteb může muslim vykonat na vhodném místě a za splnění dalších povinností mimo mešitu, páteční polední modlitba má být společná. V mešitě je v modlitebním prostoru vyznačen směr modlitby k arabskému městu Mekka a často též místo, z něhož imám (představený, který vede modlitbu) přednáší kázání. Obvyklé v mešitách jsou zdobené koberce a kaligraficky provedené citáty z Koránu. Z důvodu úcty se do mešity vchází bez obuvi. Ženy se modlí odděleně od mužů, což je podobná praxe jako u Židů v synagogách či u některých křesťanských církví.

Modlitby provázejí gesta a pohyby a jsou pronášeny arabsky. Jsou tak významným pojítkem mezi muslimy ve všech částech světa, kteří dohromady tvoří velmi pestrý a různorodý celek. V počtu více než 1,2 miliardy muslimů v současném světě tvoří asi jednu desetinu šité. Jejich rozchod s většinovými sunnity má počátek již brzy po smrti Mohammeda, kdy se muslimové nemohli shodnout, kdo bude jeho právoplatný nástupce. Stejný text Koránu vykládají obě strany poněkud odlišně a je zde ještě celá řada drobnějších rozdílů a jiných interpretací.

Islám v současném světě

Pestré a různorodé nejsou jen způsoby života jednotlivých muslimů, ale i společnosti, v nichž muslimové tvoří většinu, a jimiž tak islám do větší či menší míry prostupuje. Tyto společnosti se od sebe liší v mnoha směrech: v míře a rozsahu, do nichž se šarí'a prosazuje jako závazná norma pro všechny příslušníky společnosti, v historickém typu islámu, jímž se řídí a jež propagují vládnoucí vrstvy společnosti, anebo (často především) v místní kultuře, která se s islámským právem a způsobem života propojuje. V různých zemích tak nalezneme různé zvyky (např. různé typy oděvu a zahalení muslimských žen) nebo i specifické obřady (např. provádění obřizky u žen). Od násilí a terorismu se ovšem naprostá většina muslimů distancuje. Spolu s tendencí k fundamentalismu je ale možné postřehnout i vzrůstající zájem o lidovou a méně přísnou (pro některé muslimy až nepřijatelně uvolněnou) formu islámu, inspirovanou tradicí islámské mystiky, sufismu.

Konflikty v muslimských společnostech, které se přelily do západního světa, a současně též doposud nebyvalá míra přistěhovalectví z muslimských zemí, vedly na Západě k různým reakcím a snahám o řešení otázky, jak vytvářet vhodné okolnosti pro soužití nemuslimské většiny a muslimské menšiny. Rozpory mezi různými přístupy k muslimské menšině v západních zemích se nejčastěji projevují při rozhodování o stavbě mešit, neboť tyto stavby slouží jako symbol oprávněnosti muslimů vstoupit do

veřejného prostoru, a být tedy viditelně plnohodnotnými účastníky života společnosti. Legitimovat tímto způsobem přítomnost islámu v západním světě je ovšem pro určitou část západních společností znepokojující, protože to narušuje tradiční představu veřejného prostoru jako kulturně křesťanského. Kromě těchto symbolických příčin mohou být ale mešity odmítány i proto, že jsou považovány za střediska protispolečenských aktivit. Nezdá se ovšem, že by tyto obavy měly faktické oprávnění.

- **Islám v České republice**

K pestrosti muslimských společenství ve světě přispívá i Česká republika. U nás žije pravděpodobně o něco více než deset tisíc lidí, kteří se považují za muslimy. Mnoho z nich se narodilo v zemích, jejichž společnost je většinově islámská. Ke kulturním a duchovním tradicím mají ale různý vztah. Někteří se snaží dodržovat pravidla islámu a kulturní zvyklosti muslimů co nejvíce jim to život v zemi, která není většinově muslimská, umožňuje: doma nebo třeba i na pracovišti si vytvářejí podmínky pro denní modlitby, nakupují potraviny, které jsou halál (povolené podle šarije), na veřejnost vycházejí v oděvu, který vyjadřuje jejich podřízení Bohu a vztah k manželskému protějšku, dodržují půst v měsíci ramadán, účastní se společných modliteb v mešitách apod. Jiní z islámu respektují spíše jeho mravní než rituální požadavky a ještě jiní muslimové na viditelný duchovní život v sekulárním prostředí české společnosti rezignují. K pátečním společným modlitbám a na oslavu svátků jich najde cestu více než jeden tisíc. V mešitách a islámských centrech se k nim přidávají snad téměř čtyři stovky muslimů, kteří se narodili v naší zemi a kteří k islámu konvertovali. Je mezi nimi více žen, především těch, které se provdaly za muslimy. Počet muslimů u nás velmi mírně, ale vytrvale stoupá.

Příběh

V dokumentu Anny Juránkové a Jakuba Kořínka „Islám po česku“ (Česká televize, 2007) říká paní Pavlína (28 let), že v jednu chvíli cítila, že musí „svůj život změnit“. Díky islámu jí „začalo být všechno úplně jasné, ať už se to týká počtů, hygieny, rodinných vztahů, společenských vztahů. Paní Pavlína uzavírá tento výčet tvrzením, že islám obsáhne „naprosto všechno“. Říká, že být muslimem v neislámské zemi není těžké, ale je to složitější, člověk tady nemá muslimskou rodinu, tedy rodiče, kteří by byli věřící a podporovali dítě v tom, co dělá. Stěžuje si, že někteří muslimové se setkávají s tím, že rodiče to berou jako přechodnou záležitost, jako výplod fantazie, jako něco přechodného, co za chvíli přestane.

Mýty a stereotypy o Romech

Cílem dialogů je nabourat některé mýty a stereotypy, které se vztahují k romské menšině. V pohledu na Romy totiž přežívá stále mnoho polopравd a mýtů, zbytečných romantických obhajob namísto objektivního vysvětlení, nepravdivých obvinění a paušalizací.

Rom je příslušník etnické skupiny Romů. Slovo Rom bylo přejato z romštiny do češtiny. Odpovídá označení indické džátí (kasty) Dombů.

Gádžo, Nerom je příslušník majority. Slovo gádžo je přejaté ze slovenské romštiny.

Cikán je hanlivé označení příslušníka etnické skupiny Romů. V některých jazycích zatím není nahrazen neutrálním sebeoznačením Rom.

Mezi Romy a neromy probíhá jen velmi omezená, či spíše žádná výměna každodenních životních praktik a postupů na úrovni běžných lidských a sousedských vztahů. Ani jedni, ale ani druhí se tak navzájem často nedozvědí o svých životních zvyklostech a zvláště o svých odlišnostech. Je důležité si uvědomit, že nic, co lze říci o Romech jako o celku, nemusí být zcela pravda a nemusí být zcela použitelné v případě jednotlivců Romů. To se ostatně netýká pouze Romů, ale každé jiné lidské společenství a pokusy o vyjádření jejich případných charakteristik a odlišností. Romové jsou lidé jako jiní, se stejnými lidskými životními potřebami a přáními, se stejnými radostmi a starostmi. Dějinné osudy, které nemohli ovlivnit, je jen vedly cestami, stavěly je do jiných situací, než které zažívaly ostatní evropské národy. Nutily je naučit se přežít, zachovat si rodinu za každou cenu, naučily je jiným dovednostem než zakotvení v půdě, naučily je nedůvěře k vnějšímu světu a jeho autoritám. Oporu a jistotu nacházeli jen v sociálních vztazích rodiny. Některé z těchto dovedností jim dodnes ztěžují nalézt odpovídající vztah k majoritě a jejím institucím. V pohledu na Romy přežívá stále mnoho polopravd a mýtů, zbytečných romantických obhajob namísto objektivního vysvětlení, nepravdivých obvinění a paušalizací.

Oni jsou Cikáni

Když se budeme snažit co nejpřesněji vymezit, kdo jsou ti, kteří jsou v českých zemích zhruba od 15. století nazýváni Cikány, dříve nebo později narazíme na slovo Rom, kterým se tito lidé sami označují. Je velmi těžké vymezit, co je etnická skupina Romů a kdo k ní patří. Právě jejich vlastní a nejčastěji používané skupinové označení může být jistým vodítkem. Slova Rom (muž ve smyslu manžel), Romni (žena ve smyslu manželka) a Roma (jako označení určitého společenství) jsou těmi, která nejpřesněji - a především vycházejí z vlastního chápání Romů - vymezují jejich různorodé společenství. Rom neznamena, jak bývá mylně uvedeno, „člověk“, pro tento pojem užívá romština termínu manuš nebo (podle dialektu) *dženo/žejno*.

Název *cikán* s malým c, který pro označení Romů používají neromové, pravděpodobně vznikl v 11. století ze slova Athinganoi, které bylo užito v gruzínském textu sepsaném v klášteře Iberon na hoře Athos v tehdejší Byzanci (A. Mann, 2001). Z termínu Athinganoi vzniklo vedle výrazů odvozených od oblasti (Malý) Egypt (jako Gypsy či Gitano), nejrozšířenější pojmenování Romů, užívané v mnoha evropských jazycích. Např. v němčině je Rom označován jako Zigeuner, v maďarštině jako Cigány apod. (C. Nečas, 1993). Jestliže Romové jsou neromy označováni termínem *cikán*, většina Romů cítí jeho negativní náboj, který vzbuzuje představu vlastností, které jsou Romům obvykle přisuzovány. Navíc má toto slovo i další významy nevztahující se k etnické skupině. Slovník spisovné češtiny uvádí např.: tulák, dobrodruh, podvodník, lhář, zloděj. Odvozené sloveso „cikánit“ znamená výslovně „lhát“.

Někdy se skutečně stává, že Romové v osobním kontaktu s neromy nabízejí k používání označení *cikán* (já nejsem žádný Rom, my jsme *cikáni*), ale zřejmě proto, že mají pocit, že se to od nich očekává. Zdá se, že u svého protějšku se pokoušejí vyvolat atmosféru bezpečí, přátelství či porozumění. Označení Rom bylo také jednomyslně doporučeno mezinárodními romskými organizacemi. V mezinárodních souvislostech začíná být označení Rom považováno za politicky korektní, i pokud jde o vyjádření politiků či jiných veřejně činných osob.

Všichni jsou stejní

Bližšíme-li se novému fenoménu, např. neznámému městu či tématu, jeví se nám jako jednodušnost, málo diferencovaná masa. I první identifikace Romů tomu odpovídá. Nemělo by to však u toho zůstat. Přes nejisté obrysy identity Romů je nepochybné, že z jejich pohledu je základní a tradiční jednotkou romské pospolitosti, ať žije kdekoli a přísluší ke kterékoliv romské komunitě či skupině, širší rodina. Při pohledu na větší celky je bezpodmínečně nutné zohlednit fakt, že při hledání identity Romů a vymezení jejich skupin nelze uvažovat v zeměpisných či politických kategoriích jednotlivých evropských států. Subetnická příslušnost Romů jde napříč nebo úplně mimo tyto kategorie našeho chápání evropských souvislostí. V Dánsku tak žijí Romové hlásící se k olašským Romům a pocházející z Ruska, v Holandsku se setkáte se skupinami kočovníků, v jejichž romštině zní ruská slova apod. . Olašští Romové se od maďarských a slovenských liší nejzjevněji tím, že až do roku 1959 kočovali. „Olašské“ je odvozené od území politického názvu historické země Valaška, která je součástí dnešního Rumunska. Romové odsud hromadně migrovali poté, co bylo v roce 1856 zrušeno romské nevolnictví.

Na území České republiky žije již jen nepatrný zbytek původních subetnických skupin Sintí (německých Romů) a tzv. českých a moravských Romů. Tyto skupiny tvořily předválečné romské obyvatelstvo v Čechách a na Moravě a vyznačovaly se vysokým stupněm integrace do české společnosti. Všechny tyto subetnické skupiny Romů, tak typické pro české země, byly téměř beze zbytku vyvražděny během druhé světové války.

Romové se ve svém vlastním chápání nedělí jen na příbuzenské rody, které tvoří jednotlivé, subetnické skupiny, ale také na tzv. *žuže Roma* a *degeša*. Toto rozdělení na rituálně čisté (*žuže*) a nečisté (*degeša*) skupiny jde napříč romským společenstvím. Základem pro toto kastovní či rituální dělení jsou vztahy romských velkorodů, návyky v požívání nebo naopak odmítání některých potravin, ale také společná profese některých skupin (M. Hübschmannová, 1993). Některé druhy prací jsou považovány za nečisté, například vybírání žump, řemesla spojená se zpracováním hlíny. Jiné profese zase požívají obecně mezi slovenskými Romy zvláště vysokého statusu, např. hudebníci či obchodníci apod.

Nelze zde ovšem hovořit za všechny Romy, protože by to vedlo k nepřijatelným generalizacím a exotizujícím závěrům. Pravidla čistoty jsou součástí všech světových náboženství. Jsou zakotvena v nejvýznamnějších dílech hinduismu, védách, tak jako v buddhismu, v jídelním kodexu koránu tak jako ve Starém a Novém zákoně. Touto čistotou není myšlena čistota těla..

Naopak s ohledem na tělesnou čistotu nutno podotknout, že Romové velice pečlivě až úzkostlivě dbají na hygienu a i na pořádek ve svých příbytcích. Mnozí Romové, kteří vlivem různých okolností patří do skupiny sociálně chudých, mnohdy nemají materiální podmínky ani dostatek finančních prostředků k tomu, aby si průběžně mohli obnovovat svůj šatník a opravovat např. vybavení domácností. Obnošené oblečení, které budete každý den prát, tak nebude vypadat jako nové i přesto, že se budete snažit vypadat dobře. Je to stav, s kterým nejsou sami Romové spokojeni a mnohdy si s ním neví ani sami rady.

Neumějí se chovat, jsou hluční

Každá pospolitost má svoji specifickou komunikační symboliku – jazyk a kulturní zvyklosti, kterou po generaci vyvíjí, pozměňuje, doplňuje proto, aby si její příslušníci mezi sebou navzájem dorozuměli. Nedorozumění je zdroj konfliktu. Každý člověk touží po míru, po harmonii, po štěstí, nevyjímaje samotných Romů.

Komunikační styl Romů, který vychází z historie, již nebude platit na všechny kolem nás. Ostatně o rozdílech mezi lidmi se přesvědčujeme sami v každodenním životě. Zobečňující model je však za účelem prvního přiblížení nevyhnutelný. Romové mají ohromně vyvinutý smysl pro poznání člověka pouhým pohledem a intuicí. Umějí okamžitě zjistit upřímnost jedince a dokonce i rysy či vlastnosti z řeči těla, pohledu očí, grimasy, pohybu rukou, nohou, gest. Cítí se v přítomnosti druhé osoby příjemně a jistě, či vnímají ohrožení. A to i tehdy, když naše slova ujišťují o opaku. Jakoby četli postoj člověka z jeho nitra. Obrovskou roli v komunikačním stylu Romů dále hraje schopnost empatie. Rom se velmi brzy vcítí do pocitů druhého člověka a hned si dovede vybavit, co člověk prožívá. Dostává se tak velmi rychle do pocitu radosti či strachu, bezmoci a nejistoty, který vládne v okolí. Romové mají zkušenost s majoritou takovou, že její příslušník naopak čitelně a přesně přečíst druhého neumí. O svých citech nemluví a city negativní a zraňující vůbec nechtějí sdělovat. Jedinec z majority by sám sebe vnímal tak, že se před ostatními ztrapňuje. Atmosféra mezi Romy samotnými je založená na důvěře a nepodněcuje úzkostlivou sebekontrolu. Jejich spontánní vystupování může pak vyvolávat pocit ohrožení dominující ostatním pocitům. Z jejich reakcí se tak zdá, že Romové zaujímají vždy extrémní postoj k veškerému dění kolem sebe. Přitom patří pro ně impulzivita či okamžitá reakce k životu a je dennodenním projevem. Rom to vidí v rodině, dobře tomu rozumí a posléze se sám tak chová. Kdyby neuměl zaplakat, zakřičet, vynadat, nedokázal by, že mu na člověku opravdu záleží. Protože majorita není na tak emocionální jednání zvyklá, čte to jinak, mj. jako vyšší stupeň ohrožení.

Nechtějí se vzdělávat

Vzdělání, kultivovanost představovaly vždy v tradiční romské komunitě významnou hodnotu. Bylo to však vzdělání v romské kultuře, jazyce, etice a v romských profesích. Sláva člověka, který byl dobrý hudebník, šla přes hranice krajů a států. Rodiče mnohdy obětovali veškerý svůj majetek, aby svého syna dali vyučit některému ze známých hudebníků. Šance k tomu, že by se Rom mohl živit něčím jiným než hudbou nebo nějakým romským řemeslem, či obchodem, byla v minulosti tak minimální, že na majoritní vzdělání aspirovali jenom zcela výjimeční a výjimečnými okolnostmi obdaření jedinci. Romské profese měly své místo ve společnosti. Byly specifické, potřebné a požadované. Žádná svatba, žádná zábava se na Slovensku v Maďarsku dříve neobešla bez romské kapely. Téměř každá vesnice tam měla svého romského kováře. Někdy fungoval i vedle cechem posvěceného kováře, nicméně si vzájemně nevadili, protože pokrývali odlišné segmenty trhu. Romský kovář dělal speciální práce, např. podkoval koně a navíc byl velice levný. Byl odměňován bramborami, tvarohem, slaninou apod.

Postupně se však význam tradičního vzdělání znehodnotil. Změny ve společnosti nabídly hodnotu novou: vzdělání v české škole. Jenomže institucionální škola byla a je diametrálně odlišná od příbuzenecké pospolitosti, která kdysi poskytovala romskému dítěti jak základní vzdělání, tak profesní kvalifikaci (viz M. Černá, 1998). Tradiční základní vzdělání směřovalo k tomu, aby si dítě osvojilo úctu, čest, slušnost – všechno, co přispívá k harmonickému životu v rodině a v komunitě. K základnímu

vzdělání patřilo i umění moudrých a vhodných slov. Bylo např. absolutně nemožné, aby mladší pronesl před rodiči či před kýmkoli jiným starším např. sprosté slovo. Cit pro slovo se ovšem vztahoval ke slovu romskému, jehož výrazy, obraty, kulturní formule si každý dovedl velice citlivě spojit s různými situacemi, věděl, kdy jsou která slova vhodná, kdy nevhodná, kdy přípustná, kdy nepřípustná.

Vzdělání se dostávalo pochopitelně i děvčatům. Dívka byla odmalička vychovávána tak, aby mohla úspěšně plnit veškeré role, kterými procházela žena v průběhu života. Hodnotu ideální ženy tvořila např. její čistota, věrnost, děti apod.

Vzdělání v české škole, abstraktní informace zprostředkované slovy cizího jazyka, se tak staly zcela novou historickou zkušeností a bylo a je absurdní očekávat, že celá etnická pospolitost si ji najednou osvojí během jedné generace. Období po roce 1989 mnoho Romů vnímá jako šanci na své národní obrození. Čím dál tím více Romů si uvědomuje cenu vzdělání a snaží se, aby se jejich dětem dařilo lépe než jim samotným.

- **Příběhy a příklady**

Jan, 14 let

Honza navštěvuje 8. třídu základní školy. Učitel češtiny jim jednoho dne sdělil, že příští hodinu budou psát písemku, a vyzval žáky, aby se na ni dobře připravili. Honza se rady učitele držel a poctivě se doma učil. Nastal den d, kdy měli psát onu avízovanou písemku. Učitel měl pro žáky k dispozici dva druhy testů- test A byl náročnější než test B. Když pan učitel přistoupil k lavici, kde seděl Honza, předal mu test B. Honza byl zklamaný, a proto se odvážil k tomu, že položil panu učiteli otázku: "Vy si myslíte, že to nezvládnou?" Odpověděl, že to ne, že už nemá jinou variantu testu. A odešel ke svému stolu. Po chvíli se však vrátil a mlčky mu předal test A. Honza měl radost, protože mohl prokázat, co všechno umí. Test byl panem učitelem nakonec ohodnocen na jedničku.

Pavel, 16 let

Bylo to jednoho večera před státním svátkem. Nastoupila na stanici Masarykovo náměstí do tramvaje. Stále se snažím si vybavovat, jak dokázala nastoupit do vagónu, na pravé ruce mimino, v levé ruce kufr a dvě děti a za ní cupitali kluk a dívka, asi tak tři až pět let staré. Byla Češka, vypadala sympaticky, okolo dvaceti pěti let. Za dálnicí jsem viděl, jak se připravuje vystoupit na další zastávce Vltavská, tam, kde jsem chtěl vystoupit i já. Bylo pro ni těžké nastoupit a určitě bude pro ni těžké organizovat výstup spolu se dvěma dětmi, s miminem na pravé a středně velkým kufrem na levé ruce. A já, který chce také vystoupit na Vltavské, tu jen stojím, netahám žádnou těžkou tašku, ani knížku, bez které si normálně připadám nahý. Když tramvaj brzdila při nájezdu do zastávky Vltavská, vstal jiný Čech a pomohl jí vystoupit. Děti postavil ven na dlouhou, opuštěnou refýž. Na zastávce byli jen dva dospělí na dlouhém peróně. Už se mi vybavovaly ty dlouhé, prudké schody, které vedly podchodem do obytné čtvrti. Měl jsem jí nabídnout pomoc tak jako ten Čech na dveřích v tramvaji, když vysadil děti na perón? Měl jsem hlídat ty děti, držet je za ruku, pokud nevylezeme po schodech dolů a zase nahoru tím podchodem? Romové bývají mezi sebou velice zdvořilí. A teď jsem tu stál, Rom uprostřed noci, přede mnou kufr, dvě české děti a česká paní s miminem na ruce, potřebovali by pomoc alespoň do té doby, pokud neprojdou podchodem, schody dolů a pak zas zpátky nahoru. Ale jakpak mám já, černý Cikán, oslovit tuto Češku, která má

pravděpodobně předsudky vůči Romům a vůči cizincům obecně, a to pozdě v noci v opuštěném podchodu? Co by tomu řekla? Jaká by byla první reakce této bílé české ženy, která možná pochází z venkova, se svým kufrem, s dvěma malými dětmi, s miminem na ruce? Řekne: „No jasně, budu ráda.“ Anebo si myslí, že jí chci balit? Anebo si myslí ještě horší věci? Co bych dělal, kdyby začala křičet, když se jí přibližuji a nabízím jí pomoc? Anebo si to špatně vykládám? Kolik negativního a také pomlouvačného se píše o Romech. Dlouhou, věčnou chvíli jsem váhal. Pral jsem se se zdvořilostí, jakou jsem nabýval po otci, tak jako každý Rom, vzdělaný či ne. Těsně po půlnoci jsem se najednou nacházel v situaci, ze které by se mohl vyklubat výbuch předsudků. Uplynula celá dlouhá minuta. Šel jsem okolo ní, jako kdyby nic nebylo. Jako kdybych necítil její nepříznivou situaci. Jako nezdvořilé zvíře na dvou nohou jsem prostě šel dál, po celém peróně, kufr, děti a i ji samotnou s miminem jsem nechal za sebou. Seběhl jsem po betonových schodech, vždy po dvou, a potom zas zpátky nahoru, až jsem byl mezi domy, z příkopu vanul studený vítr. Třeba neměla předsudky, ta žena? Anebo alespoň ne takové, aby křičela na Roma, který se jí uprostřed noci, krátce po půlnoci, na tramvajové zastávce blíží. Pokud tedy nemáš takové předsudky, milá ženo, tak jsem ti fakt křivdil a asi jsem selhal. Mně je jasné, že není pravděpodobné, že budeš číst tyto řádky, ale přesto se pokouším o tuto možnost. Pokud nemáš takové předsudky, selhal jsem, vůči tobě. Vůči tvým dětem. Vůči sobě. V těchto nočních hodinách jsem pohřbil svou zdvořilost. Dnes a teď slibuji: Kdykoli se dostanu znovu do takové situace, určitě nabídnu svou pomoc, bez ohledů na to, jak dotyčný bude reagovat. Pak se ke mně má zdvořilost určitě vrátí.

Když se řekne Suong a když Vietnamci

Když se díváme na les z dálky, vidíme jen souvislou zelenou hradbu. Když přistoupíme k lesu blíž, všímáme si jeho přirozené rozmanitosti, nevidíme již jen strom, ale i jejich obyvatele, jejich listí, cítíme jeho vůni apod. Podobné pochody se odehrávají v naší mysli, když hodnotíme skupinu. Když se na ni díváme s odstupem, vidíme často jen celek. Vlastnosti, které převažují, bijí nás do očí tím, s čím se „jednoznačně“ ztotožníme, či co „rozhodně“ zamítáme. Avšak stejně tak, jako si neužijeme lesa, když ho vidíme jen z dálky, nevžijeme se ani do atmosféry skupiny, když nepoznáme každého jejího člena a vztahy mezi nimi. Když se řekne Vietnamci, představme si skupinu lidí, která má některé vlastnosti jako celek společné, má společné historické zážitky, pocit vzájemné sounáležitosti, skupinu, která se od nás něčím odlišuje, něčím je nám podobná. Když se řekne Suong, hovoříme o člověku, který se může či nemusí od těch skupinových vlastností něčím odlišovat a který může charakter skupiny aktivně měnit. V některých situacích je Suong na svou skupinu pyšná, něco by na ní nejraději změnila, v něčem se už necítí být Vietnamkou.

- **Co je...?**

Vietnamská socialistická republika - Cộng Hòa Xã Hội Chủ Nghĩa Việt Nam:

Dnešní Vietnamská socialistická republika, jejíž historie se táhne již někdy od 3. tis. př.n.l. (neboli krátce Vietnam), leží na východním pobřeží poloostrova Zадní Indie, v tzv. Indočíně. Hornatý ráz krajiny severního Vietnamu narušuje rozsáhlá delta Rudé řeky (Song Hong). Dlouhým pásem středního Vietnamu bychom se mohli vydat novou Ho Či Minovou cestou podél laoských hranic a projížděli bychom pohořím Truong Son, které se táhne celým středním Vietnamem až k rozsáhlým náhorním

plošinám Tay Nguyen v jeho jižní části. Směrem na jih se náhorní plošiny postupně snižují, pobřežní nížina se rozšiřuje a na samém jihu pak splývá s deltou Mekongu (Song Cuu Long, tj. Řeka devíti draků). Hlavním městem Vietnamu je severní Hanoj, největším a nejlidnatějším městem je Ho Či Minovo Město, dříve Saigon. Celých 70% Vietnamců se stále živí zemědělstvím. Vietnam leží ve dvou podnebných pásmech, tropickém a subtropickém, a proto je podnebí během roku v severní a jižní části země dosti odlišné. Vietnam je 13. nejlidnatějším státem světa. Má 82,5 miliónu obyvatel. Po roce 1986 proběhla pozemková reforma, která dala větší samostatnost rolníkům a možnost realizace zvykového práva. Postupně došlo k liberalizaci obchodu, rozšíření vývozních a dovozních trhů. Vietnam patří mezi světové vývozce rýže, která se pěstuje na cca 80 % obdělávané půdy. Po dlouhém období válek, které trvalo až do 80. let 20. st., se Vietnam dnes plnohodnotně integruje do regionálního, lokálního i světového hospodářství.

Viet (nebo také Kinh) – Việt (Kinh): Z uvedených 82,5 miliónu občanů VSR tvoří příslušníci etnika Viet přibližně 86%. Ostatní obyvatelé jsou příslušníky asi šedesáti dalších národností, z nichž nejpočetnější jsou národnosti Tay, Thai, Khmer, Muong, Číňané, Nung, Hmong a Dao. Do ČR přijíždějí z 99% právě etničtí Vietové.

Xu: Vietnamci žijící v Česku si všimli, že když o nich Češi mluví, užívají často tvaru 2. pádu „Vietnamců“. Proto tento výraz přejali, jak ho slyšeli – „sů“. Vietnamština nezná skloňování slov, proto z množného čísla ve druhém pádě vytvořila klidně pád první. Základ slovní zásoby vietnamštiny tvoří jednoslabičná slova, proto ze tří slabik vznikla jedna. Vietnamština používá latinku, ale s jinými znaménky. Některé souhlásky a samohlásky vyslovují jinak, proto se to slovo píše jako „Xù“. Navíc se každé slovo ve vietnamštině musí vyslovit se správnou intonací (tónem), jinak by mohlo znamenat něco zcela jiného. Proto se nad „u“ píše obrácená čárka, ta znamená klesavý tón (asi jako v češtině na konci věty oznamovací).

Procházka jako společenská záležitost – đi chơi: Jak zavádějící může být doslovný nesprávný překlad? Když se učíme vietnamsky, často zpočátku slovíčko đi chơi překládáme jako „jít na procházku“. Když však skutečně pocítíme jeho význam v praxi, poznáme, že znamená daleko více. Znamená to jít si s druhým popovídat, jít někoho navštívit, ale nikoli z povinnosti, jít si prostě společensky užívat s jinými lidmi.

Lidová víra a „trojvěří“ – tam giáo: Vietnam je příkladem, že věřit nemusí vždy být totéž, jako být členem nějaké církve. Duše Vietnamců přijímala po celou dobu své existence různé hodnoty a zkušenosti, které transformovala do podoby tradiční lidové víry. Součástí této víry tvoří hodnoty a prožitky dávno minulé stejně jako ty současné. Patří sem intenzivní vztah k přírodním jevům, k národním hrdinům, ke svým předkům i těm zesnulým, k vesmírným dějům a silám. Součástí dnešního pohledu na svět se stala rovněž i tři významná náboženství a filozofické systémy Dálného východu: buddhismus, taoismus a konfucianismus (proto trojvěří). Opravdu snad 99% dnešních Vietnamců má doma oltář ozdobený ovocem, romantickými obrázky krajiny, kýčovitými moderními romantickými fotografiemi, vonnými tyčinkami, fotografiemi předků, soškami Bohů a zakladatelů víry a dalšími materiálními ztělesněními víry.

Tết: Největší svátky v roce slavené podle lunárního kalendáře (tj. kalendáře odvozeného převážně od pohybu měsíce). Podle solárního kalendáře (tj. odvozeného převážně od slunečního pohybu na obloze) vyjdou tyto svátky někdy na

období ledna a února (v roce 2006 se slavil Tet 1.1. podle lunárního a 28.1. solárního kalendáře). Jsou to svátky rodné obce, rodiny, oprostění se od starých hříchů a dluhů, vítání nového zemědělského roku, nových úspěchů, čas zúčtování, přání zdraví a štěstí. K oslavám patří vzájemné navštěvování, hraní společenských her, velké hostiny a tradiční pokrmy, kulturní vystoupení a nádherné ohňostroje.

Ān giō: U nás (v ČR, v Evropě) jsou asi nejvýraznějším individuálním svátkem narozeniny. Jsou výrazem přání naděje osobního rozvoje a úspěchu, štěstí nového zrození. Ve Vietnamu se oproti tomu přikládá větší význam oslavám výročí úmrtí předků. Slaví se hostinou, návštěvou místa odpočinku zemřelého, vzpomínkou a modlitbou. Je to svátek vyjádření vděčnosti a věrnosti zesnulým.

Existují zmínky o tom, že první cestovatel, napůl českého původu, navštívil dnešní území Vietnamu již ve 14. století. První vietnamští studenti k nám ve větším počtu začali přijíždět již ve 40. a 50. letech 20. st. Největší migrační vlny však můžeme zaznamenat v 80. letech 20. st. Po roce 1989 v ČR někteří z Vietnamců v ČR zůstali, většina z nich sem však přijíždí poprvé. V současné době se odhaduje, že v ČR žije cca 40 000 (i více) Vietnamců. Většina z nich zde pobývá na základě povolení k trvalému pobytu, 39% na základě povolení k dlouhodobému pobytu. Žije tu i několik desítek občanů ČR vietnamské národnosti. Převážná většina Vietnamců přijíždí do ČR za lepšími ekonomickými podmínkami a vyšším životním komfortem. Někteří členové rodiny přijíždějí následovat dříve příchozí, aby rodina zůstala pohromadě. Mezi vietnamskými migranty jsou dnes velmi úspěšní podnikatelé, manažeři mezinárodních firem, ale i ti, kteří mají velké dluhy a nemají žádné stálé ubytování ani zaměstnání. Převážnou většinu z Vietnamců v ČR však tvoří běžní podnikatelé obchodující s levným zbožím, a to jako dovozci, překupníci, prodavači apod.

S postupem času se Vietnamci usidlují po celém území ČR. Vstupními branami do ČR jsou Praha a Brno či pohraniční oblasti. Na rozdíl od většiny starších generací, které nemají příliš mnoho kontaktů s osobami mimo vietnamskou komunitu, mladší generace Vietnamců většinou vyrůstají v ČR odmalička, studují na českých školách, umí velmi dobře česky a občas již zapomínají vietnamsky. Zatímco příchozí migranti překonávají při vstupu do zcela nového životního prostředí mnoho překážek, se kterými jsou nuceni postupně se vyrovnávat, ti déle usazení stále zůstávají v ČR často oproti svým původním plánům. V současné době se vietnamská komunita stává soběstačnou skupinou v rámci české společnosti s vlastními neziskovými organizacemi, podnikatelskými sdruženími, školami, kulturními a sportovními akcemi, letními akcemi pro děti apod. Vietnamské děti dosahují na českých školách vynikajících výsledků. Po dlouhé době se od roku 1989 teprve v posledních dvou letech vietnamské organizace začínají daleko více zaměřovat na sociální a společenský život komunity (nejen na ten obchodní). Vietnamský tisk vydávaný v ČR otiskuje zpravodajství ze světa, z Vietnamu i z ČR, začínají být překládány různé materiály, které napomáhají migrantům při prvních měsících pobytu v ČR.

V současné době například ve Vietnamu vychází publikace o ČR pro zájemce, kteří do ČR chtějí odjet. Pomalu se rodí i několik- po roce 1989 prvních- učebnic češtiny pro Vietnamce, v daleko větší míře začíná být v ČR dostupná i literatura o Vietnamu. Různé české a vietnamské organizace začínají intenzivněji spolupracovat, a to zejména na lokální úrovni. V Praze vzniklo centrum pro výuku vietnamského jazyka pro vietnamské děti, které už jazyk svých rodičů zapoměly. Rodí se pomalu i moderní česko-vietnamský internetový otevřený slovník.

- **Příběhy a příklady**

Příběh 1

„Přijela jsem za svým manželem. Kdybych se ale znovu měla rozhodovat, jestli Vietnam opustím, zůstala bych doma a snažila se vyřešit situaci jinak. Mluvím dobře česky, mám vysokou školu a miluji vietnamskou kulturu. Vietnamští stánkaři mě neberou, protože pracuji v kanceláři a neprodávám zboží jako oni, Češi ve mně vidí vždy cizinku. Není to lehké. Děti se snažím učit vietnamsky, ale oni se už do Vietnamu natrvalo vrátit nechtějí, asi zůstanu v ČR.“

Příběh 2

„Scházíme se jednou týdně na komunitě. Jednou z pravidelně zařazovaných činností je předávání putovních talismanů (roztomilých předmětů). Držitel talismanu ho předává vždy někomu jinému, přičemž musí odůvodnit, proč ho dává zrovna té které osobě. Jedna vietnamská slečna přišla k panu vychovateli, předala mu jablko (talisman) a prosila mě, abych přeložila, že mu jablko předává, protože má „bung rát tót“ (... moc velké břicho.), a moc se u toho smála. Všichni na ni koukali a nevěděli, co si mají myslet. Ale ona to myslela dobře. Jde o to, že ve vietnamštině břicho jako část lidského těla současně znamená nitro, tedy přeneseně vlastnosti či duši člověka. Když někomu říkáme tót bung, znamená to hodný a milý člověk, ale stačí nám trochu pozměnit hlas či pořadí slov bung tót a vznikne jiný význam: člověk s velkým břichem. Dívka chtěla svým výrokem říci, že je pan vychovatel silnější, a proto je také moc dobrý člověk. Ve Vietnamu tradičně lidé nemají dost pestré stravy, navíc čelí drsnému počasí a těžké fyzické práci, proto jen málo Vietnamců je tlustých. Takže když vidí někoho tlustého, myslí si, že se má dobře, je schopný se o sebe postarat a pochvalují si to. Když jsem to ostatním na komunitě vysvětlila, všichni se začali také smát. Pan vychovatel se nejen nezlobil, ale do dnes sám sobě říká „pan velké břicho.“

Dvojitý život banánových dětí

Autor: Nguyen Thi Thuy Duong

„Vidíš ji? Tu s tím břichem. Začala si s nějakým Čechem, a když se dozvěděl, že je těhotná, tak ji nechal.“ chrlí na mě má tetička. Sedím s ní v jednom ze stánků na SAPĚ, což je místo v Praze, kde se naše komunita schází a kudy vede propletená síť drbů a nejnovějších informací.

Proto se mí vrstevníci někdy neradi procházejí po tržnicích. My, kteří jsme vyrostli v České republice, vedeme jakýsi dvojitý život. Už nedokážeme být tak uvolnění, když se nacházíme v prostředí vlastní komunity. Říkáme si banánové děti – slupka žlutá a jádro bílé. To ale přináší řadu problémů.

Samotný začátek všech zmatků je už u jména. Máte-li nějakého vietnamského kamaráda, vietnamskou kamarádku, zřejmě ji budete znát jako Tondu, Marušku, Honzu, Lindu atd. Ale pravé jméno většinou zůstává tajemstvím třeba až do oficiálního maturitního zahájení, kdy se povinně čtou pravá jména všech účastníků. Naše vietnamská jména jsou totiž na výslovnost natolik těžká, že si raději necháváme říkat „po česku“.

Napadlo vás někdy, ve kterém jazyce vlastně myslíme? Že jsem schopna použít v jedné jednoduché větě česká, vietnamská, ale i anglická slova, na to si mé okolí už dávno zvyklo. Přicházíme z Vietnamu, ve škole musíme používat jen češtinu, do toho se ještě učíme další cizí jazyky. Samozřejmě se dbá také na to, abychom nezapomínali na mateřský jazyk, takže se doma díváme na vietnamský televizní kanál a čteme vietnamské noviny. Ale jaký jazyk je pro nás nejbližší a současně nejjednodušší? Většinou je to čeština. Prakticky ji užíváme nejčastěji, takže se časem stává nejlépe ovládaným jazykem banánového dítěte. Ztrácíme pak tu úzkou vazbu s vietnamštinou, někdy ani nemáme chuť se ji učit. Některé děti to berou i jako trest, protože nechápou, jak je pro ně vietnamština důležitá.

Díky tomu, že žijeme v dvojsvětě, ve dvou kulturách, které jsou velmi rozdílné, se nikdy nennudíme. Čas od času se přihodí nezapomenutelná faux pas. Ještě teď vidím pohledy svých prarodičů, když jsem si omylem při večeři vzala místo hůlek vidličku. Nebo ta reakce spolužáků, když jsem si na vodácký kurz místo vidliček a lžic sbalila hůlky. Takže jsem nakonec celý tým učila jíst guláš z ešusu hůlkami.

Život v dvojsvětě ale přináší i problémy v rodině. Devadesát devět procent vietnamských rodičů by si přálo, aby si jejich ratolest vybrala za svého životního partnera Vietnamce. Když si jejich dcera přivede domů českého přítele, většina rodičů to časem asi přijme, ale začátek pro ně není jednoduchý.

Proč se naši rodiče tak chovají? Chtějí, aby nás česká společnost přijala mezi sebe, aby nás brala jako sobě rovné, aby nedělala rozdíly. Možná bychom měli začít u sebe s tou tolerancí.

Je ale pravdou, že většina mladých Vietnamců naprosto akceptuje tuto tichou dohodu s rodiči a vážný vztah mají jenom s členy své komunity. „Češky mají jiné myšlení než my, závazek mezi mužem a ženou neberou tak vážně a jsou tu i rozdílné životní hodnoty a postoje k životu než ty, které máme my v našich asijských kořenech a genech,“ říkají mi kamarádi, proč je lepší si vzít někoho „ze svých řad“. „Za ženu bych si vzal jediné Vietnamku,“ tvrdí jeden z kamarádů a ostatní přikyvuji.

Máme vietnamské rodiče, mnozí z nás se dokonce narodili ve Vietnamu. Vyrostli jsme však na druhém konci světa. Jsme tedy ještě těmi pravými Vietnamci? Nebo jsme charakterističtí už jenom svou barvou kůže a uvnitř jsme vlastně už Češi? Když se mě někdo zeptá, kde se cítím být doma, nedokážu odpovědět jednoslovně. Ani nevím, komu bych fandila, kdyby se stal sportovní zázrak a ve finále světového mistrovství ve fotbale hrál Vietnam proti České republice.

Ukrajinci

Zarobitčany (mn.č.zarobitčani) je člověk, který jezdí převážně za sezónní nebo krátkodobou prací do zahraničí. Obdoba termínu „gasteirbeiter“.

Kozák je termín z tatarštiny zn. svobodný junák, muž, voják. Kozácké hnutí bylo nejsilnější v 17.století za hejtmana Bohdana Chmelnyckého. Dodnes žijí na Ukrajině rody a rodiny se slavnou kozáckou minulostí a kozácká tradice je na Ukrajině stále živá. Kozák je pro Ukrajince symbolem udatnosti, boje za svobodu i svobody samotné.

Ukrajinský folklór: Lidových písní existuje nekonečná řada, nejslavnější jsou asi svatební a s vojenskou, tedy většinou kozáckou tematikou a dále ještě tzv. kolomyjky. Písně jsou založeny na polyfonní harmonii, tzn. že většinou zpívají alespoň dva zpěváci anebo dvě zpěvačky, z nichž jeden drží základní hlas a druhý tzv. předzpěvuje. Nerozdílným elementem folklóru jsou i bohaté kroje, zejména pánské i dámské vyšívané košile, tzv. „vyšivanky“, které muži zejména na západní Ukrajině často nosí i běžně na ulici, ještě častěji v národní svátky.

Ruskyj x rosyjskyj jsou dvě důležitá ukrajinská přídavná jména. První označuje věci spojené s Kyjevskou Rusí a potažmo i v určitých většinou historických kontextech s Ukrajinou. Ukrajinci se totiž dříve nazývali Rusíny a Ukrajina Rusí.

Step – Nekonečné stepy centrální Ukrajiny jsou pro tuto zemi tou nejcharakterističtější krajinou, jakou si lze jen představit. Ve folklóru se to tématy spojených se stepy jen hemží.

Oligarcha je člověk, který drží v rukou díky svému obrovskému majetku i politickou moc. Většina oligarchů pochází z východní části Ukrajiny, kde je soustředěno nejdůležitější těžké strojírenství a nerostné bohatství. K pohádkovým majetkům a

svým podnikům se oligarchové dostali během „privatizace“ popř. spekulacemi s nerostnými surovinami. O

Oranžová revoluce téměř na den přesně, ale o 15 let později a větším rozměru, si také Ukrajina zažila svou sametovou revoluci, která na pár měsíců ohromila svět. Ukrajinci tak dokázali, že jim osud jejich vlasti není lhostejný a že se na jeho směřování hodlají aktivně podílet. Obecně se tato revoluce považuje za okamžik, kdy se po desetiletích probudila občanská společnost. Vývoj země je od té doby mírně optimističtější.

Klient je osoba, která zprostředkovává práci za úplatu a procenta. Do sítě klientů spadne převážná většina Ukrajinců, kteří sem přicházejí za prací. Klientem často bývá známý ze stejné vesnice nebo dokonce příbuzný

Nejrozšířenější omyly o zemi nad Dněprem

„Ukrajina je země na východě Evropy.“ Už tato na první pohled banální a jasná věta je pouhým politickým produktem a logicky neodpovídá pravdě. Každý, kdo se podívá na mapu Evropy, zjistí, že geografický střed Evropy se nachází právě na Ukrajině, v její západní části. Tuto klasifikaci asi hned tak nezměníme, ale pokud už používáme geografické termíny, pokusme se mít před očima mapu a ne zažité stereotypy.

Ani s tvrzením, že Ukrajinci jsou typickým slovanským národem, se nelze plně ztotožnit. Ukrajina je etnicky velmi zajímavou zemí a slovanské obyvatelstvo, které se rozšířilo na toto území teprve v 6. století, je silně promíšeno s Turky, Tatary, Poláky, Němci, Rumuny, Maďary, Litevci, Bulhary, Bělorusy, Rusy, Řeky a samozřejmě také s Židy. Na samém začátku existence státu Kyjevské Rusi ještě stáli severští Vikingové, a tak byla vládnoucí třída a dvůr Skandinávci, konkrétně Ugrofinové, předchůdci dnešních Finů. Ukrajinská kultura je tedy neuvěřitelně bohatá, neboť absorbovala elementy ze všech kultur, se kterými se setkala.

A argumentem, že jsou Ukrajinci národem nájemných dělníků, který vždycky vzhlížel ke svému velkému staršímu bratrovi na východ, souhlasit nejde ani v nejmenším. Rusko je bratr sice velký, ale o několik set let mladší, který vyrostl z kultury své mladší sestry Ukrajiny a dlouhá staletí ji exploatoval a drancoval. Ukrajina tedy věc zdaleka není jednoduchá, jak by se na první pohled zdálo. Není totiž a ani nikdy nebude jen takovým menším Ruskem, bývalou kolonií SSSR, jedním z 15 násilně připojených států k tomuto imperiu. Má svou bohatou kulturu a historii, kterou musela po staletí hájit před okolními mocnostmi, jež měly a stále mají na Ukrajinu spadeno jako na zemi, která oplývá nerostným bohatstvím, úrodnou půdou a která má tu smůlu, že má důležitou strategickou polohu v Evropě. Tyto faktory vedly během staletí ke stovkám represí, jež zapříčinily silnou emigraci. Proto Ukrajinci dnes nežijí jen na území Ukrajiny, ale i Severní a Jižní Ameriky, Evropy i Austrálie či Jihoafrické republiky.

Ukrajina je největší zemí Evropy a zahrnuje v sobě mnoho kulturně i jazykově historických regionů, které byly do dnešní podoby sjednoceny až po druhé světové válce. A z takové země pochází Olga, jejíž rodinu osud jako jednu z mnoha zavalil z Ukrajiny až sem, do České republiky. Olga pochází ze Zakarpatí. Její rodiče se ale rozhodli začít nový život bez chudoby a korupce, který přinese jejich dětem lepší možnosti a budoucnost, a vybrali si naši republiku. Mohli bychom jejich rozhodnutí brát jako kompliment pro naši zemi i nás samotné.

Několik slov o Ukrajině a česko-ukrajinské historii

Dnešní stát Ukrajina (Україна) se rozkládá mezi Karpatami ze západu a doněckou stepí z východu a mezi Krymem z jihu a Běloruskem ze severu. Sousedí se Slovenskem, Maďarskem, Rumunskem, Moldávií, Ruskou federací, Běloruskem a Polskem. Ukrajina je se svou rozlohou 603,700km² největším evropským státem, pokud tedy nepočítáme mezi evropské státy i evropskou část Ruské federace. Ze západu na východ měří přes 1300 km a z Polesí na severu ke břehu Černého moře více než 900 km.

Hlavním městem Ukrajiny je od raných dob Kyjev, který má dnes necelé 3 milióny obyvatel. Území dnešní Ukrajiny bylo víceméně stabilně osídleno již od 3.století př.n.l. Skýty a dalšími národy. Skýtové byli národ kulturní a mnohé elementy jejich kultury ukrajinská kultura převzala (viz slavné navršené mohyly bojovníků ve stepi místo klasických hrobů). Historie státu sahá do 9.století n.l., kdy vznikl státní útvar Kyjevská Rus. Kníže Vladimír, později Svatý Vladimír, Čechům známý hlavně díky satirickému Havlíčkovu dílku „Křest svatého Vladimíra“, přijal křesťanství (r. 988) ze strategických důvodů jako ostatně všichni panovníci v té době. Aby ale získal větší nezávislost, přijal ji z rukou Byzantské říše. Částečně rovněž proto, že přijímat křest ze západu, který byl dosti vzdálen a navíc v této době za východem a jihem zdaleka kulturně zaostával, by zkrátka nedávalo smysl a byl by dokonce krokem zpět (z Byzantské říše přišli i Cyril s Metodějem, kteří přinesli písmo a počátky kultury). Bída, nesvoboda a nespokojenost s životem v rakouském záboru a potom stalinský teror přiměl obyvatele k masové emigraci ze země. První vlna emigrace se datuje už koncem 19.století, druhá přichází s první světovou válkou. Během druhé vlny odešlo množství ukrajinské inteligence právě k nám do Prahy, kde byly díky pomoci prezidenta Masaryka vybudovány ukrajinské university, gymnasia, škola výtvarného umění a v Poděbradech technická universita. Ukrajinský kulturní život tepal, vznikla tu i významná ukrajinská básnická skupina „Pražská škola“. Slovanská knihovna Klementina vlastní sbírku velmi ceněné ukrajinské knižní grafiky z této doby a mnoho dalších publikací.

Slibný rozvoj života ukrajinské menšiny v Praze byl přerušen příchodem druhé světové války. Ukrajinci, kteří neodešli na frontu nebo včas neutekli do tzv. „DP campů“ (shromažďovací tábory přemístěných osob, které byly po válce zejména v Německu), byli odvezeni do ruských lágrů příslušníky Rudé armády a KGB. O existenci všech těchto ukrajinských institucí bylo zakázáno během totality hovořit a jejich stopy byly vymýceny. I z toho důvodu tu dnešní příchozí paradoxně nemají na co navazovat.

Velké emigrační vlny Ukrajinců odešly i do Spojených států a Kanady. V Kanadě dnes Ukrajinci tvoří 10 procent z celkové populace a ve Spojených státech rovněž velmi čilá a početná diaspora pomohla vytvořit a udržuje ukrajinské instituty při nejprestižnějších universitách jako je Harvard University, Columbia University, Yale apod. Díky diaspoře přežila ukrajinská kultura nejkřutější léta stalinizace i další léta až do r.1991, kdy její význam začal logicky mírně upadat. Celkem žije v diaspoře, tedy mimo území Ukrajiny, asi 20 miliónů Ukrajinců.

Ukrajina získala nezávislost 24.srpna 1991. Jak bylo již dříve naznačeno, Ukrajina prošla neobyčejně těžkým vývojem, v němž byla ukrajinská identita po celou dobu svého vývoje silně potlačována. Ani dnes, 15 let po získání nezávislosti, se Ruská federace nevzdává svého vlivu na tuto zemi a všemi prostředky se snaží udržet si ji jako svou kolonii. Rusifikace, o které byla již výše řeč, stále probíhá, ačkoli jediným úředním jazykem státu je ukrajinština. Realita je však trochu jiná. Rusky mluvící část obyvatelstva, která tvoří větší polovinu, se domáhá svých práv a snaží se o

uzákonění ruštiny jako druhého jazyka (ne-li jediného) s argumenty, že si přeje vznik bilingvního státu. V takovém státě ovšem musí existovat stav, kdy obě strany hovoří oběma jazyky, což bohužel platí jen pro ukrajinsky hovořící část populace.

Dědictví sovětského svazu se projevuje i v sovětizované mentalitě národa. Oranžová revoluce, která vypukla po druhém, zfalšovaném kole prezidentských voleb ale prokázala, že ukrajinský národ má velmi zdravé jádro. To však nic nemění na faktu, že politická situace je a zůstává složitou.

Na složité politické situaci na dnešní Ukrajině nese vinu i nejednoznačný postoj EU ohledně perspektiv Ukrajiny v tomto společenství.

Regiony

Jak už bylo řečeno, Ukrajina se skládá z mnoha kulturně odlišných regionů. (Nemluvíme tu teď o administrativním rozdělení na oblasti apod., které sleduje tradiční hranice jen částečně.) Nezájemnějšími i turisticky nejatraktivnějšími dvěma regiony je Zakarpátí a Krym.

Podkarpatská Ukrajina neboli Zakarpátí prošla zcela odlišným vývojem než zbytek Ukrajiny a její součástí se stala až po násilné anexi Sovětským svazem po druhé světové válce. Zakarpátí je částí několika knížectví, později Rakouska-Uherska a po první světové válce bylo až do roku 1938 součástí Československa („Od Jasini do Aše, republika je naše!“ – jak znělo prvorepublikové heslo). Z tohoto období pochází i příběh o zbojníku Nikolu Šuhajovi. Československá vláda budovala školy a snažila se postavit na nohy místní samosprávu. V r.1938 následoval několikaměsíční pokus o vytvoření samotného státu, který zhatila Maďarská anexe a následné připojení k Sovětskému svazu.

Zakarpatská populace je etnicky naprosto odlišná od zbytku Ukrajiny. Zakarpatský typ není klasický slovanský. Populace je zde silně promíšena geny nejrůznějších utečenců hlavně z dob válek. Ti ale přicházeli opět hlavně z jihu a přinášeli tak zase tmavý gen. Zakarpatský gen je složen z genu rumunského, maďarského, slovenského a ukrajinského. Rusíni, jak se nazývají místní obyvatelé, bývají tedy o něco tmavší. Navíc Zakarpátí má vysoké hory, takže tím jejich karnace ještě tmavne. Slovanské kulaté obličejí a bílá pleť se tu objevuje zřídka a těchto rysů přibývá směrem na východ.

V postatě i typická ukrajinská kráska opěvovaná v písních je tmavý typ. Je to dáno opět tím, že na stepích se pozdější slovanské obyvatelstvo hodně mísilo se Skýty a Tatary.

Stejně tak odlišní jsou i Huculové, kteří bývají často s Rusíny zaměňováni. Huculové jsou ovšem národem, který přišel do ukrajinských Karpat z Rumunska, podobně jako naši Valaši na Vsetínsku.

Krymská autonomní republika: Právě zde se nalézají nejatraktivnější černomořská letoviska. Krym byl osídlen již mnohá staletí př.n.l. kulturními civilizacemi. Dodnes jsou tam k vidění antické památky apod. Z řeckých rukou postupně přešel do rukou Tatarů. Tatarská populace byla ovšem z Krymu násilně deportována roku 1943 za Ural a na jejich místo byli dosazeni etničtí Rusové. Můžete zde ale nalézt i českou vesnici s půvabným názvem Bohemka.

Jazyky

Ukrajínština: Variant ukrajínštiny je mnoho, ale nejčistší podobu tohoto jazyka lze slyšet na Haliči, tedy ve Lvově, Ivano-Frankivsku a dalších městech. Poltavská oblast na středovýchodě země rovněž patří k tradičně ukrajinojazyčným.

Ruština: užívá se na východě a středu země, dále pak na Krymu.

Rusínština: vyskytuje se na západě Ukrajiny a na Slovensku a je velmi blízká jazyku Lemků, tedy Rusínů, kteří žijí na polské straně hor. Centrem slovenských Rusínů je Prešov.

Jazyk, jakým se hovoří na Zakarpatí, je pro Ukrajince někdy obtížně srozumitelný, protože má spoustu specifik – mnoho slov pochází z maďarštiny, slovenštiny, rumunštiny, němčiny, ruštiny a jidiš. Má spoustu svých vlastních slov a existují dokonce zakarparsko-ukrajinské slovníky.

Nejslavnějšími Rusíny jsou Andy Warhol, který se narodil v Medzilaborcích, nebo Paul Robert Magocsi – profesor historie z Toronto University. Nejsilnější rusínská lobby je právě v Kanadě.

Náboženství

Na Ukrajině existuje specifická církev řecko-katolická neboli uniatská, zvaná též ukrajinská. Tato církev vznikla díky Brestské unii, uzavřené v r.1596, která byla v podstatě fúzí církve pravoslavné a římsko-katolické. Polská vláda, která její vznik iniciovala, doufala, že tak pravoslavný ukrajinský národ postupně přiblíží katolicismu a zvolna konečně asimiluje s polským obyvatelstvem. Projekt asimilace však nebyl úspěšný. Řecko-katolická církev se naopak stala jedním ze základních elementů ukrajinské identity. Uniatská církev je rozšířena zejména na západní Ukrajině. Církev pravoslavná je naopak rozšířena na východě a středu země. Má 3 centra, 3 hlavy této církve a je pro ni tudíž charakteristická roztržitost a sváry mezi těmito centry. Vyznavači muslimské víry byli a jsou na území Ukrajiny především Tataři a Turci, tedy obyvatelé Krymu. Tyto národy jsou na Ukrajině zastoupeny dodnes, avšak v malém počtu. Víra židovská má rovněž na Ukrajině své hluboké kořeny. První Židé přišli na území Ukrajiny již v 8.století z Byzantské říše, další přicházeli z Persie, Mezopotámie a Polsko-litevské Rzeczypospolité. Velké množství těch, kteří přežili holocaust, od 60.let opouštějí Ukrajinu i Rusko a vydávají se převážně do Izraele nebo USA, kde nejsou vystavováni náboženské ani politické nesnášenlivosti. Na západní Ukrajině je také velké množství katolíků, což souvisí s polským vlivem a se silným zastoupením polské menšiny.

Národní svátky

Pravoslavné nebo uniatské církevní svátky se slaví většinou podle starého ritu, tj., podle Juliánského kalendáře, tedy o 2 týdny později než u nás. Největšími svátky jsou Pascha (Velikonoce), Rizdvo (Vánoce) a 24.srpen, kdy Ukrajina slaví den nezávislosti.

Ukrajinci v České republice

Oficiální odhady počet ukrajinských pracovníků, kteří jsou v zemi, se pohybuje okolo 60 tisíc osob. Neoficiálně se však hovoří o nejméně dvou stech tisících osobách, z toho:

20 tisíc občanů ČR

13 tisíc s trvalým pobytem

78 tisíc s přechodným pobytem

100-150 tisíc na různá víza, nebo nelegální práce

Přicházejí sem nejčastěji za prací. Většinou mají už jisté zázemí v tom, že někdo z jejich rodiny nebo vesnice se jich ze začátku ujme a vysvětlí jim, jak shánět práci, čeho se vyvarovat apod. Často se díky tomu stává, že celá jedna vesnice pracuje

např. v malém moravském městečku. Z největší části jsou ale najímáni na práci tzv. klienty (viz slovníček). Kromě ČR jezdí v současné době Ukrajinci za prací nejčastěji do Polska, Německa, Itálie a Portugalska.

Ukrajinci přijíždějí do České republiky zejména za výdělky, tedy pracovat zde přechodně. Jedná se o tzv. „kyvadlovou migraci“. Nejčastějším modelem je několikaměsíční práce v zahraničí, měsíc až dva měsíce doma a opět odjezd. Výjimkou ale nejsou ani případy, kdy se pracovník dostane domů jednou za 2 roky. Případy, kdy odjíždějí i ženy, jsou stále častější. Fatální ekonomická situace je nutí opustit i své děti, často ještě kojence, ponechat je v péči prarodičů a vydat se do zahraničí za prací. Procento osob, které zde zůstanou, není vysoké, ale jsou mezi nimi takoví, kterým se poštěstí a najdou si zde partnera, nebo dají přednost lepší perspektivě v naší zemi než svému rodinnému zázemí.

Jediným místem, kde se Ukrajinci všech vrstev mezi sebou potkávají, je kostel v neděli. Mnoho z nich pracuje ale i sedm dní v týdnu, takže se i sem dostanou spíše výjimečně. „Zarobitčani“ se příliš veřejně nesdružují. Strach z policie a vyhoštění, který v nich ještě přživují „klienti“, i když jsou tu legálně, je velký. Tvoří většinou skupinky, které bydlí v jednom bytě, v jednom domě, nebo pracují u stejného zaměstnavatele. S Čechy přicházejí do kontaktu velmi omezeně. Neučí se proto ani česky, což jim zase brání navázat s nimi kontakt, i když se namane příležitost, a kruh se uzavírá. Existuje ovšem několik organizací Ukrajinců, kteří se zde již plně etablovali a snaží se svým krajanům pomáhat a připravovat pro ně i pro Čechy bohatý kulturní program, který zahrnuje od výstav a projekcí filmů i koncerty, divadelní představení nebo plesy či vzdělávací akce a konference. Takovými organizacemi jsou: Ukrajinská iniciativa ČR, která vydává časopis pro Ukrajince „Porohy“, www.ukrajinci.cz, dále Fórum Ukrajinců www.ukrainians.cz, Katedra ukrajinistiky existuje na FF UK Praha, FF MU Brno, FF PU Olomouc nebo Česká asociace ukrajinistů (ČAU).

Co se hudby týče, tak moderní rockové podoby ukrajinského folklóru nabízejí např. skupiny Ahmed má hlad www.ahmedmahlad.cz

Klasickou verzi ukrajinského folklóru můžete slyšet od souboru Ignis a mnoha dalších. Nejslavnější ukrajinskou kapelou současnosti je Gogol Bordello z New Yorku, Vopli Vidopliasova (VV) z Kyjeva a Hajdamaky ze západní Ukrajiny.

Multikulturní výchova

Multikulturní výchova (dále jen MKV) je disciplínou, jejíž předmět je sám o sobě konfrontativní. Vždyť podstatou této disciplíny je naučit se zacházet s odlišností. A každá odlišnost konfrontuje naše životní jistoty, zkušenosti, nahlodává nám náš obraz světa. Zároveň však může setkání s odlišností způsobit rozšíření obzorů, které přináší také nové zkušenosti, pohledy, někdy i hluboká setkání. Aby se tomu tak mohlo skutečně stát, je třeba získat dovednosti, které pomohou natrénovat toto pozitivní vnímání různorodosti. Cílem tohoto textu není otevírat polemiku o správnosti multikulturní společnosti. Autoři zkrátka vycházejí z předpokladu, že setkávání lidí z různých kulturních prostředí je v dnešním světě daností. MKV je pak disciplínou, která ve školním prostředí pomáhá s touto daností se vypořádat a jako takovou bychom ji zde chtěli také představit.

MKV je tedy často definována **cíli**, kterých chceme dosáhnout, a to na kognitivní, afektivní a behaviorální úrovni.

Kognitivní cíle: vědomosti a znalosti o jiných kulturách

Afektivní cíle: rozvoj empatie a schopnosti pochopení emocí příslušníků jiných kultur

Behaviorální cíle: jak se chovat v určitých situacích

Milena Hübschmannová

Romské pohádky

O sestře dvanácti bratrů

Byl nebyl, sladký, požehnaný, byl jeden Rom a jedna Romka. Žili spolu, ale neměli děti. Neměli děti, ani když byli mladí, tím spíše se jim ta nevedlo k stáru. Chtěli mít děti, pro všechno na světě chtěli mít děti, aby jim jednou měl kdo lžici vody podat.

Muž povídá: "Poslyš, ženo, jdi na půdu, a tam najdeš fazoli. Víš, že tvůj otec hospodařil, třeba tam po něm zbyla jedna fazolka. Tu fazoli spolkní a uvidíme."

Žena spolkla fazoli a obtěžkala. Porodila dvanáct synů. Než stačil muž dopít pivo, chlapani vyrostli a odešli pracovat do lesa jako myslivci, jako zbojníci.

Chodili po lese, chodili, chodili, už jsou unavení, sedli si ke studánce, tady zůstaneme, odpočineme si trochu. A tu vidí zámek, v zámku bydlela ježibaba se svou dcerou. Ježibaba tam bydlela, na mou čest.

"Pojďme si odpočinout do zámku", povídají. Šli tam, a ježibaba, ať prý se k ní nastěhují. Dobrá, nastěhovali se k ní. Bylo jim to docela po chuti.

A ježibaba povídá: "Poslyšte, chlapečkové, když budete dobří, když se budete pěkně chovat ke mně a k mé dceři, tak vám moje dcera bude hospodařit, vařit, prát, prostě co se patří, a než se vrátíte z lovu, budete mít všechno připraveno."

Dobrá, a poslyšte, vrátili se z lovu, na mou čest, měli všechno připravené, jak se sluší a patří, jídlo, čisté šaty, vyžehlené košile, vyžehlené kalhoty, puky, zkrátka všechno.

A teď, rok jako den, dva roky jako dva dni, tři roky jako tři dni, starý Rom se svou ženou zase nemají žádné děti. Dvanáct synů, ale ti jsou někde v lese, a holčička žádná. Kéž bychom měli holčičku, dcerušku. Je to ostuda, že žádnou nemáme.

"Poslyš, ženo, teď k stáru to už nepůjde. Ale jestli mermomocí chceš, jdi na půdu, najdi tam fazolku, spolkní ji, až ji budeš polykat, řekni třikrát za sebou: "Ať obtěžkám, ať obtěžkám, tak rychle ať obtěžkám, jak rychle jsem tu fazolku spolkla."

A tak se jim narodila holčička, dceruška. Rok jako den, dva roky jako dva dny, tři roky jako tři dni, čtyři roky, pět let a holčička už je moudrá.

Povídá: "Mami, jsem první nebo poslední?"

"Jsi naše první dítě," povídá matka.

"Poslyšte, má milá maminko a můj milý tatínku, kdybych měla sto párů střevíců roztrhat, musím najít ty, co byli přede mnou, protože já vím, že nejsem první, ale že jsem poslední. Jsem vaše poslední dítě."

Ta holčička, dceruška, byla totiž moc chytrá a věděla pravdu.

Sebrala fotky a vůbec všechno, co se patří, na cestu, a šla. Přijde na tu louku, na louce studánka, tráva kolem studánky všechna slehnutá. No jistě, tam chodili odpočívat její bratři, a tak tu trávu uváleli.

Její bratři zbojníci. Holčička je unavená, že si tak odpočine. Ulehla do trávy u studánky, usnula.

Jak tam leží, přijdou ti zbojníci, dvanáct zbojníků, její bratři. Nevěděli, že je to jejich sestřička, neměli ponětí, kdo ta holčička je. Nejstarší bratr povídá: "Neuděláme nic jiného, než že ji zabijeme. Kdyby těch děvčat bylo dvanáct, každý z nás by si mohl jednu vzít jako svou milou, ale co s jednou ženskou na dvanáct chlapů. To se nehodí."

Ale nejmladší bratr povídá. "Nic takového. Vzbudíme ji, vyptáme se, odkud je, kdo je, ať se nám legitimuje, adresa, ať pěkně ukáže fotky, a jestli to bude někdo z naší rodiny, tak ji budeme chovat při sobě, když to bude někdo cizí, tak ji pošleme pryč. Nač ji zabíjet, byla by jí škoda."

Ale ona všechno slyšela, protože nespala. Jen tak ležela a slyšela, co ti zbojníci mezi sebou hovoří. Pak se trochu vzchopila, ale měla strach.

Bratři povídají: "Neboj se, neboj se, jen nám pověz, odkud jsi, ukaž nám legitimaci, třeba jsi někdo z naší rodiny."

"Otec mi vyprávěl, že jsem měla dvanáct bratrů, ale že odešli na lov a nevrátili se, a tak jsem se vydala je hledat."

"Nemáš sebou nějaké fotky?"

Ukázala jim fotky, bratři křičí: "Poslyšte, teď budeme naší sestře přísahat, že se jí od pasu dolů nedotkneme. Od pasu dolů na ni nesmí žádný z nás položit ruku, protože to je naše věrná sestra."

A tak si ji vzali domů, ježibabí dceru vyhnali, zaplatili jí výplatu, prémie, přídatky na děti, jdi zpátky do zámku, my tu máme sestru.

A teď sestřičku poučovali, aby nikomu neotvírala, aby nikam nechodila, dvanáct dní a dvanáct nocí u ní zůstali a všemu ji učili, ve všem ji radili. A pak, že už toho ví dost, že může zůstat doma sama, a oni že půjdou na lov. Sestřička zatím vařila, prostřela stůl, talíře, všechno jak se sluší a patří.

Ale ježibaba měla vztek, že její dceru vyhnali, že si nechali tu malou, tu sestřičku. Měla vztek, protože její dcera si u dvanácti bratrů vydělala slušné peníze, každý měsíc záloha, výplata a teď najednou nic.

Přišla ježibaba před domek, povídá: "Otevři mi, holčičko, otevři."

"Dej mi pokoj, bratři mi přikázali, abych nikomu neotvírala."

"Jen mi otevři, kdybych byla muž, neřeknu, ale žena ženě otevřít může."

A holčička otevřela. Ježibaba jí navlekla punčošku, a v tu chvíli byla holčička mrtvá. Bratři se vrátí z lovu, jídlo bylo uvařené, připravené na talířích, ale sestřička v posteli, natažená, jako mrtvá.

"Podívejte se, sestřička spí."

"Jen ji nechte spát, je maličká, pětiletá, takové dítě se unaví, když má vařit pro dvanáct mužských."

A tak jí dali pokoj, najedli se, odpočívají, hodina, dvě hodiny, nejstarší kouká na hodinky: "Bratři, je půl páté a ona ještě spí, to není samo sebou."

A už je jim smutno, už vědí, že se něco stalo. Koukají, sestra má na noze novou punčošku. Na jedné noze byla punčoška natažená, a ta noha byla mrtvá, na druhé noze punčoška shrnutá, a ta noha jako by žila.

"Jak to ale, bratři, uděláme, zapřísáhli jsme se, že se jí od pasu dolů nedotkneme. Jak jí ty punčochy sundáme? Co dělat?"

Bratři se styděli, ne, sahat na nohu dívce, vlastní sestřičce. Ale pak přece nějak tu punčošku stáhli a holčička se posadí na posteli. Ach jak dobře se mi spalo!"

"Že se ti dobře spalo? Byla jsi mrtvá, a byla bys mrtvá do smrti, kdybychom ti nestáhli tu punčochu z nohy. A teď nám pověz, kdo tu byl."

"Nevím, kdo tu byl, byla tu nějaká stará žena."

"Ježibaba?"

"Ježibaba."

"Tak poslyš, holčičko, naše sestřičko, ať už sem víckrát ježibabu nepouštíš!"

Ale ježibaba se stejně dozvěděla, že holčička žije, že ji ty punčochy nezahubily. Dobrá. Bratři hlídají sestřičku dvanáct dní a dvanáct nocí, ale pak, že už je holčička dost rozumná, a že může být sama doma. Šli na lov. A ježibaba je tady. Tentokrát přinesla plavečky, moderní, kratinké plavečky, bikinky.

"Otevři mi, holčičko."

"Neotevřu, bratři mi to zakázali."

"Otevři mi, mám pro tebe plavečky, kratinké moderní, bikinky."

Ale holčička neotevřela, a tak se tam ježibaba vloupala, oblékla holčičce plavečky násilím. A holčička je vyřízená. Mrtvá. Bratři už vidí, co se stalo. Punčošky jsme jí mohli jakž takž stáhnout, ale jak jí máme stáhnout plavečky? Zapřísáhli se, že od pasu dolů na ni nepoloží ruku. A tak bratři vytáhli meče, dvanáct mečů, jeden druhému uťal hlavu, a ten co zbyl naposled, sám sebe zastřelil. Ale napřed ji, holčičku, zanesli pod most, pod takový mostík, a teprve pak si usekali hlavy.

Co se nestalo? Jede tudy princ, jede v kočáře, a ten jeho kůň ne a ne jít dál. To proto, že tam ležela mrtvá holčička. Kůň na ni nechtěl šlápnout.

Princ povídá: "Co to, že kůň nechce dál. Jdi se sluho odívat co to tam leží." Ale už vidí dívku. "Ach, boží, co je to za krásnou ženu. Mrtvá, ale jako by žila! Jdi, sluho, zavolej sanitku, ať ji hned odvezou do nemocnice!"

Sluha zavolal sanitku, ale v nemocnici nevěděl nikdo, jak ji oživit. "Dobrá," povídá princ, "vezmu ji domů." Odvezl ji domů, ve stěně si udělal takový otvor, do tohoto otvoru ji položil a celé dni i noci byl s tou krásnou mrtvou zavřený ve svém pokoji.

A princova matka povídá: "Co jsi takový smutný? Jindy ses odněkud vrátil, hned jsi volal: Mami, co máme k obědu? Povídal jsi mi o tom a o tom, smál ses, a teď mlčíš, ani se mnou nepromluvíš. Ani se mnou, ani s tatínkem, pořád jsi takový smutný, utrápený, mladý člověk a tak utrápený, co teprve až zestárneš?"

"Dej mi pokoj, mami, nech mě být."

"Dřív, když jsi odcházel, nechával jsi dveře otevřené, teď pokaždé zamykáš a klíč si bereš s sebou. Co to má znamenat? Myslíš, že ti něco ukradnu?"

"Mami, mami, nech mě na pokoji."

No ale jednou zapomněl klíč ve dveřích, odjel do města, a matka vešla do pokoje. Vidí tam krásnou mrtvou, omdlela.

"Podívejte se, který hlupák jí oblékl tak těsné plavečky? Vždyť ji to musí škrtit, chudinku! V pase je dost silná, gumička se jí zařezává do života, do sádla."

A princova matka stáhla dívce plavečky.

"Ach jak dobře se mi spalo!"

"Byla bys spala až do smrti, milá holčičko, nebýt mě."

Syn se vrátí, matka volá: "Pojď se honem podívat, co tu máš."

On utíká, jak utíká, zakopne o sirku, natáhne se, jak dlouhý, tak široký, rozbil si nos samou radostí.

No, hned zasnuby, svatba. Starého Roma, dívčina otce, i její matku vzali k sobě, do nového bytu, a žijou dodnes, jestli nezemřeli.

Bratři jsou ovšem odstřelení, co se dá dělat, je to škoda.

Jak Rom vyhrál husu

Jeden Rom pracoval u faráře jako sluha, víte? Farář sedí venku a povídá Romovi:

"Jdi, cikáne, jdi za mou služkou a vyříd' jí, ať mi pošle husu. Pečenou husu."

Rom jde, nese husu, krásně vypečená, a Rom hladový. Postaví pekáč na stůl, olizuje se, farář na něj kouká.

"Dal by sis, člověče, co?"

"Jistě, drahý člověče, jistě bych si dal, kdybys mi dal."

"Dám ti, cikáne, dám ti, ale poslouchej: Když do té husy zapíchneš nůž, zapíchnu já nůž do tebe. Když ji nabereš na vidličku, naberu já tebe na vidličku. Když jí utrhneš nohu, utrhnu já nohu tobě. Když se do ní zakousneš, zakousnu se já do tebe. Co uděláš ty s tou husou, to udělám já s tebou, tak si jen klidně vezmi."

Rom přemýšlí, pak strčí huse prst do zadku, pěkně husu zdvihne a začne olizovat.

"Posluž si, faráři, člověče drahý, jen se mnou dělej, co já s tou husou."

No a Rom vyhrál. Vyhrál husu a pěkně si ji odnesl domů.

Ban

Jednou z četných dcer Nebeského císaře byla i Ban. Byla ze všech dcer nejpomalejší. Přesto ji rodiče nesmírně milovali a ještě ji navíc rozmazlovali.

Ban se brzy provdala a svého manžela velmi milovala. Přišla zima, a proto se Ban rozhodla, že manželovi ušije teplé šaty. Nic si předem nepřipravila, a kromě toho nebyla ani dobrá švadlena. Chtěla prostě udělat radost svému milovanému muži. Od prvního zimního dne vyladávala nad šitím, ale práce jí nešla od ruky. Jaro se nezapřítelně blížilo a Ban měla hotové jenom rukávy. Ale šila a šila, a když byla konečně s prací hotova, zima byla pryč.

Vydala se tedy Ban za svým otcem a prosila jej, aby vrátil na chvíli zimu, jasně co by manželovi zkusila nové šaty, které mu sama ušila. Nebeský císař se nad dcerou slitoval a na několik dní zimu vrátil. Ban tak mohla zkusit manželovi šaty a velice se radovala, jak mu pěkně padnou.

Od těch dob se v březnu, kdy už bývá teplo, vždycky ještě na několik dní ochladí. Tomuto chladu se říká "Baniny chladné dny".

Vietnamské pohádky, Praha, 1974

Portál multikulturní výchovy:

<http://www.czechkid.cz/index.html>,

Portál interkulturní výchova PF JČU

<http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/ikvz/podkapitoly/d01kapitoly.pdf>,

Portál Aktuálně

<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/nguyen-thi-thuy-duong.php?itemid=2779>,

NÁMĚTY PRO PRÁCI S DĚTMI V MŠ

Eva Svobodová

K rozvíjení multikulturní vnímavosti a citlivosti nám může pomoci třeba i příběh O černé ovečce. K jeho realizaci učitelka potřebuje kus šedé a černé látky, zvoneček, klobouk a znát příběh.

Záměr učitelky: učit děti empatii a prosociálnímu chování

Výstup: dítě ví, že být odlišný neznamena být špatný a umí slovně ocenit druhého

Pohádka o černé ovečce

Byla jedna salaš, ve které bydlely ovečky a jejich pastýř. Všechny ovečky byly krásné bílé a byly na svou bílou krásu patřičně hrdé. Obdivně se prohlížely v zrcátkách louží a jedna druhá říkala „bé, bé, bé, to jsme krásné, bé...“ Jen jedna z nich se nikdy do zrcadla nepodívala, protože dobře věděla, co by tam viděla. Byla totiž černá jako noc, jak černá tma. A proto se s ní také žádná bílá ovečka nechtěla kamarádit. A tak vždycky stála sama stranou.

Učitelka přehodí přes dvě židličky černou látku a vzniklou ovečku postaví stranou od dětí a vypráví:

Vždycky ráno vodil pastýř ovečky na pastvu. Nejdříve běžely bílé ovečky, černou nikdy dopředu nepustily. A na pastvě si spolu povídaly, ale zase jen bílé ovečky. S černou se nikdo nebavil. Můžeme si na to teď zahrát. A když se večer vracely, zase běžely nejdřív bílé a o černou se nikdo nestaral.

Učitelka vezme do ruky zvoneček: „Já se teď, děti proměním v pastýře (nasadí klobouk) a vy budete moje krásné bílé ovečky. Pojdte ovečky, pojdte, půjdeme na pastvu.“ Učitelka vodí děti – ovečky - po třídě a doprovází slovem: „Tak se ovečky zastavte pěkně se paste, tady je dobrá travička, ta vám bude chutnat. A můžete si ovečky spolu povídat.“ Ovečky se pasou, učitelka může pustit hudbu nebo zahrát na flétnu, po chvíli je pozve na další lepší pastvu a tak vymění asi třikrát. Pak se vrátí do „salaše“. Učitelka: „Pojďte, ovečky moje, brzy už bude tma, musíme domů, břítka máte plná, jdeme spinkat. Hezky si tady lehněte a přeji vám krásné sny. Já jdu také spát.“ Učitelka sundá klobouk, dá ho stranou a pokračuje ve vyprávění.

Večer se ovečky v salaši k sobě přitulily a pěkně jedna druhou hřály. Tedy ty bílé se přitulily, tu černou k sobě nevzaly a kdyby se chtěla přitulit, určitě by ji zahrnaly. A tak bílé ovečky pomalu usnuly, už dávno spal i pastýř, jen černá ovečka nemohla a nemohla usnout, bylo jí zima, smutno a také se sama trochu bála. Já se teď, děti, změním v černou ovečku a každého z vás se na něco zeptám.

Učitelka si přehodí černou látku přes hlavu, aby jí téměř nebylo vidět do obličeje a pak jde od jednoho dítěte k druhému a každého se zeptá: „Bílá ovečko, je mi smutno a zima, chceš mi nějak pomoci?“ Odpovědi „oveček“ učitelce signalizují prosociální úroveň dětí. Když dokončí otázky, postaví ovečku stranou od dětí a pokračuje ve vyprávění.

Nakonec zůstala ovečka zase sama. Všechny bílé sestřičky spaly a ona stála v koutě a klepala se zimou. Najednou se v okně salaše objevila dvě světýlka. Za nimi šedé uši, huba plná zubů a břicho plné hladu. Víte, kdo to byl, děti? Jasně, byl to vlk. Koukal a vyhlížel si, kterou z těch

krásných bílých oveček si dá dneska k večeři, jestli tu velkou tlustou, nebo tu malou, ta by se zase dobře nesla. A při tom přemýšlení ho pozorovala černá ovečka. Bála se, tuze se bála o své sestřičky. Věděla, že ji vlk nevidí, protože je černá a ve tmě se ztratí, ale bílé ovečky viděl i v černé tmě. Vlk se pomalu plížil do salaše a naše černá ovečka sebrala všechnu odvalu a když šel vlk těsně okolo ní (*učitelka může ilustrovat vyprávění tak, že přes jednu ruku přehodí šedou látku a přes druhou černou a hraje s nimi jako s loutkami*), skočila mu na záda a křičela: „Ty loupežníku, ty uličníku, počkej, já ti ukážu. Na rohy tě naberu, kopyty tě rozdupu, do země tě zadupu...“ Vlk uviděl černá kopyta, černý kožich a myslel si, že pro něj přišel čert, nejméně samotný lucifer. Strachy ukrutně zařval: „ÚÚÚÁÁÁÁ“ až vzbudil všechny ovečky. Strašně se vylekaly, když uviděly vlka, kterému sedí na zádech černá ovečka buší do něho kopytky. Vlk vyrazil ze dveří a černá ovečka spadla na zem. Sestry byly zachráněny. Seběhly se kolem ovečky, děkovaly jí a říkaly hezká slova. Co myslíte, že řekly bílé ovečky své černé sestřičce?

Učitelka vybízí děti, aby se opět staly bílými ovečkami a řekly černé ovečce, co si o ní myslí teď. Co jí chtějí říci za to, že je zachránila před vlkem. Může vyzvat některé dítě, aby se stalo černou ovečkou a vyzkoušelo si, jak se asi černá ovečka cítila. A také si můžeme vyzkoušet, jak to vypadalo, když šly ovečky na pastvu, jak se chovaly k černé sestře, jak si s ní povídaly, jak se s ní tulily... V roli černé ovečky se děti střídají.

K rozvoji multikulturní citlivosti mohou vést též hry zaměřené na rozvoj empatie a prosociálního citění jako například:

Místo po pravici

Pomůcky: jedna židle navíc

Zadání a komentář: Podívejte se, děti. Místo vedle mí pravé ruky je prázdné, nikdo na něm nesedí. To je skvělá příležitost, abych si sem někoho pozvala, někoho, kdo je mi sympatický, koho mám ráda. No jo, to ale pro mne bude tuze těžké, protože já vás mám ráda všechny a musela bych si vás pozvat všechny. Tak jinak. Třeba bych si mohla vybrat někoho, kdo mě nějak potěšil, kdo mi udělala radost, ale to by také bylo těžké rozhodování. Tak někoho, kdo se mi líbí. Ale ať se dívám, jak se dívám, líbíte se i dneska všichni. Co já si počnu? Aha, už to mám. Já si pozvu třeba, třeba Jirku: „Místo po mé pravici je prázdné a já poprosím Jiříka, aby si vedle mě sedl, protože dneska ráno postavil obrovský hrad. Děkuju, Jirko. A teď můžeme poprosit Davida, aby si vybral k sobě kamaráda, protože má volné místo po pravici. A také nám, Davide, jestli chceš, řekni, proč sis právě tohohle kamaráda vybral.“

Učitelka dává pozor, aby byly všechny děti někým vybrány a všechny slyšely od svých kamarádů nějaké pozitivní sdělení.

Klubíčko

Pomůcky: klubíčko vlny dostatečně velké

Zadání a komentář: Tohle klubíčko není jen tak ledajaké klubko vlny. Je to klubíčko ve kterém jsou stočené nitky přátelství. Když já teď pošlu klubíčko Janě a Jana si vlnu podrží, může ji poslat dalšímu kamarádovi a mezi námi už stejně zůstane nitka přátelství. Každý řekne komu nitku posílá, tak já řeknu: Posílám klubíčko Janě, a můžu dodat proč. Protože jí ráno bylo smutno, tak jí přeji, aby byla veselá. Kdo nechce, nic dodávat nemusí, ale nezapomeňte říct jméno, komu klubíčko posíláte. A také je důležité, abychom na nikoho nezapomněli. *Většinou při hře sedíme na židličkách, děti by si měly vlnu pevně držet na klíně, aby jim nevyklouzla. Klubíčko se posílá dole po zemi, pod vznikající pavučinou. Učitelka připomíná, aby děti na nikoho nezapomněly, aby každý dostal nitku přátelství. Když mají všichni v ruce vlnu, můžeme si povídat o tom, co nám vzniklo, děti budou určitě mluvit o pavučině, ale přijímáme i všechny asociace. Pavučinu zvedneme všichni nad hlavu a může nám připomínat zase něco jiného. Když si s ní dostatečně pohrajeme, můžeme ji zpátky zamotat.*

Teď budeme, děti, namotávat pavučinku zpátky na klubíčko tak, aby se nám neztratila a nezamotala. Ten, kdo má v ruce klubíčko, namotává nitku a my ostatní budeme zvedat pavučinku do výšky, aby pod ní mohl projít. Až dojde ke kamarádovi, který mu klubíčko poslal, tak mu ho vrátí, hezky mu poděkuje a stoupne si na jeho místo. A kamarád může zase navíjet nit ke kamarádovi, který mu klubíčko poslal, a tak dál, dokud celou pavučinu nenamotáme zpátky.

Slepovaná

Pomůcky: kouzelná hůlka, případně klobouk či jiný kostýmní znak kouzelníka

Zadání a komentář: Čáry máry fuk, já jsem kouzelník a mohu si vás svojí kouzelnou hůlkou slepit kde chci. Dávejte dobrý pozor. Teď vám bude hrát hudba a vy si budete podle ní tančit.

Až přestane, budu čarovat. Třeba: Čáry máry fuk, ať se děti slepí čely k sobě.

Učitelka slepuje děti různými částmi těla, provokuje, aby hledaly různé způsoby slepení, oceňuje, když se slepí více dětí než dvě.

Medvědí drbání (podle Zdeňka Šimanovského)

Pomůcky: žádné

Zadání a komentář: Děti, víte, jak se drbou medvědi? *Učitelka poslouchá nápady dětí, přitakává...* Hmm, tak to bude určitě pravda. Ale na zádech se podrbat neumí a tak když potká medvěd medvěda, který se mu líbí, podají si packu, pozdraví se a pak se k sobě otočí

zády a jeden o druhého si záda hezky podrbou. Pak se rozloučí, zamávají si packou a jdou dál, až potkají dalšího medvídka, pozdraví se...

Tichá voda

Pomůcky: šátek nebo plné brýle na zakrytí očí

Zadání a komentář: Děti stoupneme si do kruhu a chytíme se za ruce. Kdo se nebojí tmy, může jít doprostřed, protože mu zaváží oči šátkem. Jirka se nebojí, tak mu zavážeme oči. My teď půjdeme po kruhu a můžeme si zpívat písničku, třeba Šla Nanyňka do zelí... Jirka bude dobře naslouchat, aby slyšel, kde kdo jde a až bude chtít, řekne heslo: Tichá voda. Jak to uslyšíme, zůstaneme stát a budeme úplně potichu. Jirka si poslepu vybere kamaráda a bude hádat, kdo to je. Může si ho osahat, ale nesmí se podívat. Kdyby si vůbec nevěděl rady, můžeme mu nějak pomoci, ale jen když on bude chtít. Pokud Jirka uhodne, vystřídá ho ten, koho uhádl, pokud neuhodne, hádá znovu.

Sardele

Pomůcky: nejsou nutné

Zadání a komentář: Děti, zahrajeme si na sardinky. Jsou to takové malé rybičky, které plavou hluboko v moři, kde je úplná tma. Vždycky plave veliké hejno rybiček okolo své sardelí maminky. Když se spolu sardinky potkají, zamlaskají na pozdrav. Můžeme si to zkusit, ale pozor, tahle hra se hraje se zavřenýma očima a kdo to vydrží a oči neotevře, tak si hru hezky užije.

Učitelka nechá děti, aby si vyzkoušely chodit v prostoru se zavřenýma očima a když se spolu dotknou, pozdravit se domluveným signálem, třeba zamlaskáním, zapípáním, zažbluňkáním aj. Pak hře přidá další pravidlo. Všechny ty malé rybičky hledají svojí sardelí maminku. A víte jak ji poznají? Že je úplně potichu. Můžou na ni mlaskat jak chtějí a ona jim neodpoví. A tak se k ní rybička přimáčkne a pak může otevřít oči, aby se přesvědčila, že maminku opravdu našla. A protože má oči otevřené, tak už na nikoho nebude mlaskat, ale bude se tulit k mamince. Kdyby se jí někdo dotknul, bude vědět, že mu neodpovídá a tak pozná, že je na správném místě u sardelí maminky. Ta hra se hraje tak dlouho, dokud se všichni nebudou držet v chumlu okolo maminky. Sardelí maminkou může být učitelka nebo určené dítě, které stojí v prostoru. V klasické formě, která je určena spíše starším dětem, se hra hraje v tmavém bytě nebo večer na zahradě, kde je někde schovaný jeden hráč – sardel a ostatní ho hledají. Kdo ho najde, přimáčkne se k němu a stane se také sardelí. Hraje se tak dlouho, dokud nejsou všichni hráči sardinky.

Děti, děti, pojd'te sem

Pomůcky: nejsou potřebné

Zadání a komentář: Děti, možná, že jste se dneska ještě všichni vzájemně nepozdravili, možná, že se ani někdo s někým ještě nepotkal. Ale to všechno se nechá napravit:

*Děti, děti pojd'te sem, do kola se sesednem,
do kola se posadíme, vzájemně se pohladíme,
popřejem si, ať máme všichni hezký den.*

Veršiky můžeme přednášet nebo zpívat na jednoduchou melodii, někde je paní učitelka používá jako svolávací k rannímu kruhu. Po nich se posílá po kruhu pohlázení s přáním dobrého dne či s jiným poselstvím, které děti vymyslí.

Ranní pozdravy bychom měli obměňovat a dávat dětem co největší prostor k tomu, aby si je mohly upravit či vymyslet samy.

Labada (podle Jany Kotalové)

Pomůcky: nejsou potřebné

Zadání a komentář: Zatančit Labadu si spolu mohou jenom dobří kamarádi, protože u Labady platí jedno důležité pravidlo. Nikoho to totiž nesmí bolet. Stojíme v kruhu, držíme se za ruce a jdeme křížením pravé nohy přes levou doleva při první sloce. A při jejím opakování jdeme křížením levé nohy přes pravou na druhou stranu doprava.

*Tancujem labada, labada, labada,
tancujem labada, laba, laba, da
Opakujeme na druhou stranu.*

A teď se vás děti zeptám, za co jsme se drželi: „Ruce byly?“ a vy mi odpovíte podle pravdy: „Byly!“ A já se zeptám znovu: „A co ramena, byla?“ Správně, nebyla. Tak se chytíme za ramena a můžeme zpívat znovu.

Učitelka vždycky vyjmenuje jednu po druhé všechny části těla, za které se už děti držely.

Např. Ruce byly? Děti odpoví: Byly. Ramena byla? Byla. A co kolena? Nebyla. Tak se držíme za kolena a tancujeme tak, že nohy otáčíme na patách.

Můžeme se držet za ušní lalůčky, za malíčky, za vlasy, za brady atd., ale vždycky musí platit pravidlo, že to nesmí bolet! Kdyby někdo začal naříkat, že ho to bolí, je nutné tanec zastavit a problém vyřešit. S dětmi se můžeme domluvit, že když někdo zakřičí au, tak končíme a dál se hrát nebude.

Maminka a mlád'átko

Pomůcky: nemusí být, ale uplatní se třeba obrázky zvířátek na niti kolem krku, masky či čepičky zvířátek aj.

Zadání a komentář: Děti, najděte si každý kamaráda, abychom udělali dvojice. Teď se spolu domluvíte, jaké chcete být zvířátko ... kdo bude maminka a kdo děťátko... a teď se ještě domluvte na společné řeči. Jak se bude domlouvat třeba kotě s kočkou, jak kravička s telátkem atd.? Takové mlád'átko se snadno mamince ztratí. Když se ztratí ve dne, je to problém, ale ještě horší to je, když se ztratí v noci. A na to my si teď spolu zahrajeme.

Učitelka vybere dvojici dětí, zaváže jim oči a dvě jiné děti je zavedou co nejdále od sebe. Tam je nechají a úkolem maminky a děťátka je, najít se podle hlasu (např. mňau, mňau...). Když maminka své děťátko najde, tak se spolu obejmou a teprve pak si sundají šátky. Zkušenější děti mohou hrát bez šátků se zavřenýma očima. Začínáme s jednou dvojicí, ale časem se může v prostoru třídy hledat dvojic několik. Ostatní děti pozorují.

Hru nelze alespoň zpočátku hrát s celou třídou, ostatní děti se mohou nudit, učitelka by měla najít způsob, jak hru ozvláštnit i pro pozorovatele, třeba jim zadat úkol (např. budeme jim držet palečky a až se maminka s děťátkem shledá, zakřičíme Hurá! Aj.)

..

Na co bychom neměli zapomínat při komunikaci s dětmi nejen v rámci multikulturní výchovy.

1. Měli bychom být autentičtí, naše slova by se měla shodovat s činy i s myšlenkami, protože děti jsou velmi citlivé na naše neverbální projevy a často jim rozumí lépe, než slovům
2. Přijímat děti jako rovnocenné partnery, respektovat je. To znamená chovat se k nim tak, jak se chováme k lidem, kterých si vážíme. Nesnižovat jejich lidskou důstojnost a smířit se s faktem, že se děti mohou odlišovat od mé představy, že jsou jiné než bych si přál(a), jiné než jsem já, vycházejí z jiného prostředí, mají jiné vlastnosti, zájmy a chutě, ale nejsou horší ani lepší než jsem já. (To mimo jiné znamená nenutit děti do jídla, do spánku, umožnit jim naplňování všech fyziologických potřeb v individuální míře každého dítěte atd.atd.
3. Vytvořit si spolu s dětmi pravidla, která je ochrání před ohrožením ze strany ostatních dětí, ale která je budou také učit respektovat ostatní, děti i dospělé, neničit záměrně věci a neubližovat přírodě. Při vyvozování pravidel pojmenovat i přirozené důsledky, co by se mohlo stát či co se stane, když někdo pravidlo nedodrží. (Co by se stalo, kdyby...) Pravidla by nám měla vytvořit hranice bezpečného prostoru, ve kterém se můžeme společně pohybovat a měla by být přijata na základě vlastní vůle (vnitřní motivace), ne z obavy z trestu. Pravidla by měla platit stejně pro děti i pro dospělé.

4. Měli bychom nedělat a neříkat dětem věci, které bychom nechtěli, aby říkal nebo dělal někdo nám nebo někomu, koho máme rádi.
5. Neodsuzovat děti za to, že se odlišují, ale vnímat jejich odlišnost jako výjimečnost (např. dítě hyperaktivní je výjimečné svými rychlými reakcemi, výdrží, odvahou...)
6. Měli bychom se snažit, aby naše komunikace s dítětem byla podpůrná a rozvíjející, to znamená, že bychom se měli snažit reagovat na podněty ze strany dítěte, rozvíjet je a potvrzovat, že dítěti rozumíme a chápeme jeho pocity. To znamená dávat dětem častěji pozitivní zpětnou vazbu než negativní.
7. Dávat dětem najevo, že je máme rádi. Myslet na to, že každé dítě potřebuje náš dotek, pohled, soustředěnou pozornost, uznání, ale i slova, která mu potvrdí, že jsme rádi, že je mezi námi a že ho potřebujeme. A mít na vědomí, že právě ty děti, které nejvíce „zlobí“ obvykle nejvíce potřebují naše ujištění, že je máme rádi. Ono „zlobení“ může být voláním: „všimni si mě, jsem tady taky...“.
8. Učit děti vyznat se ve svých emocích i v emocích ostatních lidí. Své emoce před dětmi neukrývat a emoce dítěte nepopírat, ale učit děti je rozpoznat a poradit si s nimi.
9. Děti netrestat, ale nechat působit přirozený důsledek, které jejich konání přináší. O přirozeném důsledku děti předem informovat a učit je samotné odhadnout, jaký přirozený důsledek může mít který čin. (Pozor, děti nastrašme! Měli bychom být vždy pravdiví!)
10. Místo neurčitých pochval a hmotných odměn či přidělení výhod, se snažit ocenit konkrétní snahu dítěte či výsledek jeho činnosti. (Místo klasické pochvaly výkresů „...máš to pěkné!..“ si povšimnout detailů, popsat výkres, pohovořit o záměru aj. „zaujalo mě, že máš na obrázku dvě sluníčka, jak se to stalo?“) Uvědomovat si nebezpečí, která pochvaly, odměny a výhody přinášejí. (Ztráta vnitřní motivace a její proměna na vnější.)
11. Podávat dětem zpětnou vazbu na činy, které dělá. Pro vzor je lépe podávat vazbu pozitivní a ne negativní.
12. Snažit se vyhybat neefektivním komunikačním technikám jako: výčitkám, obviňování, poučování, moralizování, zaměření na chyby a kritiku, lamentacím, citovému vydírání, zákazům, varováním, proroctvím a negativním scénářům a pokynům a příkazům, vyhrožování, urážkám, srovnávání, křiku, zdůrazňování vlastních zásluh a činů, shazování a ironizování zásluh ostatních. Nepoužívat zbytečně moc otázek.
13. Používat efektivní komunikační techniky např.: popis, informace, dvě slova, možnost volby, výběr, vytvářet dětem prostor pro samostatnost v rozhodování, ale zároveň vyjadřovat vlastní očekávání a potřeby
14. V případě, že dítě prožívá silnou emoci, umět zareagovat empatickou reakcí, nepopírat emoce dítěte, nezlehčovat je a dítě za ně netrestat (emp.reakce= akt.naslouchání, pojmenování emoce, kterou druhý prožívá, nabídnutí pomoci)

15. V případě, že já prožívám silnou emoci, jejíž příčinou je dítě, umět tuto emoci sdělit dítěti formou já výroku (Já výrok=pojmenování emoce, kterou prožívám, určení příčiny této emoce, vyjádření mého očekávání)
16. Snažit se vzbudit u dětí vnitřní motivaci k učení i k dalším činnostem (rozpoznat, zda dítě pracuje s vnitřní či vnější motivací), nepoužívat odměny a tresty (uvědomovat si, že nejen trestem, ale i odměnou se stavím do nadřazené pozice a jednám mocensky)
17. Děti nenálepkovat a pokud by dítě již nálepkou mělo, snažit se mu ji pomoci odstranit.
18. Neřešit za děti problémy, ale učit děti, aby se snažily domluvit se, najít kompromis či dohodu při řešení konfliktu. Učit děti domlouvat pravidla, spolupracovat a vzájemně se respektovat. Nebát se, zeptat se dětí, když si nevím rady.

Komunikace s dítětem není souboj o to, kdo koho bude poslouchat, ale společná cesta plná objevů a překvapení .

Efektivní komunikace by měla být nástrojem spolupráce, nikdy by neměla být zneužita k ovládnutí druhého.

Pokud by někdo chtěl používat efektivní komunikační techniky k tomu, aby druhého ovládl, prosadil své (neoprávněné) požadavky a mohl s ním manipulovat, bude většinou odhalen a jeho snaha bude neefektivní.

Pokud zvládne efektivní komunikaci natolik, že se mu podaří uniknout odhalení jejího zneužití, měl by si být vědom, že užívá psychologickou zbraň, jejíž nebezpečí zatím nedokážeme odhadnout.

Eva Svobodová

Literatura:

Kopřiva P., Nováčková J. a kol: Respektovat a být respektován, Spirála, Kroměříž 2005

Svobodová E., Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání, RAABE 2007